

Ganet e oa bet Laouënan e Logivi-Lannuon e 1781, hag e varvas e Ploueskad e 1862.

Notenn :

Anad eo e ouie Y.M.G. Laouënan kalz gwelloc'h ar galleg eged ar brezoneg. Leun-chouk eo e skrid gand gerioù galleg brezonekaet, pa vefe lakaet bremañ gerioù brezoneg-rik. Ouspenn-ze e ra evel ma veze greet abaoe pell 'zo gand "pehini", "pere", ha "penaoz". Implijoud a ra ar raganoioù-gour renadennou-eeun evel e galleg, ar pezh a zo brezoneg mad, med ral a-walh, pa vez greet kentoc'h gand an araogennoù displeget. Staga a ra ar gerioù evel e galleg : *ar priz euz e vertuz*. Lakaet em-eus "priz e vertuz" Alese, frazennoù bet savet war bimpatron ar galleg a zo bet adlakaet hervez erezadurezh ar brezoneg. Ha meur a fazi yez a zo.

Adsavet em-eus ar skrid kement ha ma 'm-eus gallet, heb mond re bell diouz ar skrid orin. Alia a ran d'al lennerien lenn ar skrid orin, bet embannet gand Ifig ar Berr, gand eun droidigezh e galleg. Bez' e hello ar re o-dije c'hoant lenn al leor-ze, a zo dreist - prena anezañ (CRDP, Skol-Veur Brest).

Amañ ne vo kavet nemed tammou euz ar skrid orin, ar re am-eus soñjet e oant ar re zidiusa.

Kastell Kêr Yann Koad-ar-skourr

Pe

**Buhez eur veterand euz ar Revolution
dastumet ha skrivet e brezoneg
gand
Y. M. G. Laouenan**

Buhez ar Veteran euz ar Revolution

ha me ivez me a zo eun den a galon euz a Vreiz !

Ar Brezoneg

An Dremeniad. - Hervez ar pezh hoh-eus dija lavaret deom hag ho koun euz a Gêrebel e-seblant, daoust da ziwouziegezh dall an darn-vuia ar veleien hirio, e oa gwechall er hanton-mañ beleien deol ha gouizieg a skrive êz e brezoneg. Joauz braz e vefen da anaoud ho mennoz diwar-benn ar yez koz-se, am-eus klevet aliez lavared beza ar brasa harz a-eneb kelennadurezh tud ar vro-mañ.

An hini dianav. - Eur fazi eo, hag eur fasi dizeur eo, skuillet heb reiz a-eneb ar broviñs-mañ. Ar brezoneg, pell diouz beza eun harz d'an deskadurezh, a zo, en eneb, eur yez ouizieg hag an alhwez euz an oll re all. N'eus ket eur ger brezoneg na zegas koun euz eun degouez brudet, eun darvoud istorik pe eul lesano¹ abouez e vezer joauz-braz d'anaoud : en eur ger, ar yez euz ar re 'barlantusa² euz ar bed eo, ha gand rezon eo, ez eur lavaret e oa eun vedalenn brisiuz a zisklêrie pep tra, hag a zo kuzuliet atao gand ar ouziien gand eur blijadur nevez.

E Breiz koz, er yez-mañ eo e oe skrivet, er c'hwehved kantved, ar romantou

¹ lesano : eur ger (?)

² ar re 'barlantusa : ar re gomzuz (?)

brudet, "Marherien an daol ront", "Tristan al Leonad", "Lancelot al Lagenn³", "Brut", "Cheron ar Seveneg", "Meliaduz", "Amadiz a C'halia", "Merlin ha Jozef Arimatia, euz ar Zant Graal ; hag ar mojennou a Verlin : "Ar Mul digabestr", "Ar Marheg e Gleze", "Ar vantell gwall daillet", "Traonien an doused displeal", al "Lae ⁴a Lanval" hag hini "Hrallon", etc, etc. An oll re-ze a zegas koun euz an dud hag an oberiou euz an Arvor, ha re ar Varzed o redeg ar vro a yee da zanevella a gastell da gastell evid divuzi or marheien hadal hag o douzig koant.

Ma ne hell ket hirio ar brezoneg en em veuli da brodui heveleb oberiou, da vihanna ez eus en e gerz c'hoaz hiniennou skiantel hag ebatuz. Ha piou evid gwir n'en-deus ket klevet komz a "Vikeal Morin" al Lae, ar beuroberenn-ze a stil hag a laouenidigez. Piou n'en-deveus ket santet an oll vreou⁵ euz ar werz vrezoneg-mañ, e genou ar hure : "Te a yoa drol, Morin, koulskoude !"

Piou ne anavez ket "Meulidigez kegin ar Bail", an ebat skañv-se e-giz "Vert-Vert⁶"? "Kanouenn ar Marechal paour", bet savet gand Baol Testard, kanouenn hadal ha rentet gand muioh c'hoaz a spered e brezoneg ? etc.

An Dremeniad. Mad evid ar yez heh-unan ! ha setu aze heb mar, titrou en he zu ; hogen an deskadurez hag hi a zo dre gement-se skinusoh⁷ ?

An Den yaouank. Me a gred, me, he-deveus greet kalz a enraog⁸ abaoe ar Revolution, ha ne deo ket gwir, aotrou ?

An hini dianav. - En eneb, den yaouank ; ar Revolution he-deveus daleet kalz, da vihanna er hanton-mañ, ar sklêrijennou a yee e skolach Kastell-Paol, bleniet gand e Eskob gouzieg, da skina⁹ er vro. Evid gwir, petra oa, e-pad ar Revolution, an darn-vuia euz ar vistri douet¹⁰ euz ar skoliou prim pe elfennuz¹¹ ? Diouzeien divez¹², mezvierien, tud diskiantet a doue gwell-ouzwell. E gwirionez, a-veh e oa reizet a-nevez an urz e Frañs m'ah hasted da hervel adarre ar vistri goz. Hogen, e houlenn a ran diganeoh, petra a zesker bremañ er skoliou d'ar Vreiz-Izeliz ? Lenn latin ha galleg el levriou, na ententont nag an eil nag egile. Mar deu eur re bennag euz ar skolaerien gouziekoh eged ar re all, da gelenn¹³ du-mañ-du-hont eur gerig bennag a halleg, ez eo evid lavared diwar-nij hag en despet ar bre¹⁴ a-zeu naturallamant euz ijin an diou yez na anavezer ket an-unan, ha ne haller dre ze disklêria dezo. Ankounac'haad a reer

³ al Lagenn : e gwirionez "Lancelot al Lenn".

⁴ Lae : Lik er skrid-orin. Eur barzoneg.

⁵ an oll vreou : "bre : kemmeska a ra daou her galleg "charme" (bre, magie) ha "charme, plijuz".

⁶ Vert-Vert : pe "Les voyages du perroquet de la Visitation de Nevers" bet skrivet e 1734 gand Jean-Baptiste Gresset. (Tu a zo da lenn anezañ e "Anthologie de la poésie française, tome II, la Pléaïde".

⁷ skinusoh : savet war "skin", "ha muioh a zeskadurez a vefe ?"

⁸ enraog : savet war "en-a-raog" : "eet eo war-raog".

⁹ skina : evel "skinusoh".

¹⁰ ar vistri douet : ar veleien a oa a-du gand "Constitution civile du clergé, a veze greet "beleien douet" anezo.

¹¹ ar skoliou prim pe elfennuz : ar skoliou kenta derez.

¹² Diouzeien divez : tud na ouient netra, ha n'o-doa ket mez evid se.

¹³ da gelenn : ober a ra an oberour gand "da zeski", diwar ar galleg.

¹⁴ ar bre : gweled an notenn 5.

just penaoz ar vugale boazet da gomz ha da venna¹⁵ e brezoneg ne hellont ket deski mad geriou diaveziad¹⁶, anez staga outo skeudennou, ha penaoz rag se, eo red deraoui dre o disklêria dezo en o yez-vamm. Alese 'ta ar red eo kaoud da genta eur skol brim brezoneg pe elfennuz¹⁷ e pep parrez evid deski lenn ha skriva er yez-se ; ha goude, eur skol hanter vrezoneg ha galleg e pep kanton, evid deski ar yez diweza-mañ, ar jed hag ar rouden pe an tresadur¹⁸. Er feson-ze hepken e halfed skina goud¹⁹ an deskadurez e-touez ar Vreiz-Izeliz, mar kemer evez peurgetket da drei e brezoneg al levriou ar re wella evid he skina dre ar vro. Evel oberiou mad diwar-benn ar honidegez²⁰, an tiegeah²¹ hag ar micherou all, ha souden pep tiegez en-defe, hervez e ijin hag e etad, e levriouigou dorn evel m'o-deveus "Buhez ar Zent", o hantikou hag an euriou brezoneg.

Ar peñseou

An Dremeniad. - Disklêriit deom, aotrou, mar plij ganeoh, an derou euz gwir ar peñse, ha livirit deom hag-eñ ez eo gwir, hervez an artikl 45, titr 9, levr 14^{ved} euz an ordonañs vor euz ar bloavez 1681, penaoz an arvoriz euz an aochou-mañ a enaoue en noz taniou faziuz war an tevennou evid tenna dezo ha lakaad da goll al listri ?

An Hini dianav. - Kement-se, siwaz, ne deo nemed re wir. Ar gwir-ze, etabliset da genta gand Konan Meriadeg e-unan en interest euz e wizen hentadurien²² ha merdeidi, a oe roet en argoulou gand Hoel 2 d'e verh Alienor en eur he dimezi da heritour ar hont a Leon, priñs eveltañ euz ar ouenn Konan ar Vraz, ar roue brezeleger-ze ha lezenour, an hini en-doa etabliset war e arvoriou barnerien pe tud wirion evid evesaad ar reiz mad ha surentez ar verdeadurez. Hogen ar reiz mad-se a gouezas souden en dizurz hag en eul lezenn a ribleréz, abalamour ar re-mañ a houlenne gwir o breou, hag ar re all gwiriou a zaovetach. Eskeb Leon o-unan a strivas pell amzer ar gwir-ze ouz ar Beskont en despét d'eur hoñsil strollet en Naoned evid kement-se, er bloavez 1127, hag en-doa embannet poan an anaoue pe an eskumunugen a-eneb ar re a-zeuje d'en em berhenta euz ar madou peñseet. Ar gwir-ze, deut en diwez adarre gwir ar roue hag hini an Amirotez, a zo bet reizet dre an ordonañs vor hoh-eus komzet anezi. Hogen an dud euz an aochou-mañ, savet ha dalhet a-ratoz en o diouiziegez dall, ne guitaont ket evel-se ar feroni euz o boaziou koz.

An Dremeniad. - Hogen, aotrou, ha ne gredit-c'hwi, diskouez eun nerz a-walh ha stabil evel ma ve hini eur gward-peñse, dre skwer, e ve a-walh pe ne ve ket evid distruja, en olld'an oll al laeroñsi hag al lazerez, da vihanna lakaad eur

¹⁵ da venna : da zoñjal.

¹⁶ diaveziad : geriou estren.

¹⁷ eur skol brim brezoneg pe elfennuz : ar skoliou kenta derez.

¹⁸ ar jed hag ar rouden pe an tresadur : jedi ha tresa.

¹⁹ skina goud : rei c'hoant.

²⁰ ar honidegez : al labour-douar.

²¹ an tiegeah: al labouriou war-dro an ti.

²² hentadurien : ar re a ya war an hentou, da werza traou (?)

poell²³ dezo.

An Hini dianav. - Ya, sklêriet dre ar skwer vad a zo bet roet deom dre ar brezañs eur Piked kreñv a gavalerei e Ploueskad e-pad eur goañv reuzeudig gand e beñseou, on-deus mennet penaoz en amzer a beoh, dioueridigez ar gward aochou e hellfe beza reizet er hiz mañ.

An oll arvor a ve rannet en distrikou pe gantonioù arvoreg : evel-se, dre skwer, an oll aod a welit adaleg Kastell-Paol a Leon betek Plouneour-Trêz a vefe rannet e daou ganton : hini Ploueskad a-zeraoufe adaleg peneti St Goulhen, hag e vefe e-barz aochou Treflez, Gwinevez, Ploueskad ha Kleder ; hini Kastell a vefe e-brz aochou Sibiril, Plougoulm, Roskov ha Kastell-Paol, etc. Furmi a reed e pep pennleh euz ar hanton aod eur goumpagnunez gwarded peñse, pemp kavalier warn-ugent hag hanter kant soudard war-droad e pep hini, dilennet e touez an arvoriz ar re vuia en o êz hag ar re wella brudet. Kement hini zo dekoret hag an oll zoudarded koz, brud mad dezo, a vefe dre wir eul lodenn anezi. Ar goumpagnunez skweriuz-se a ve dindan gourhemenn mêr pennleh ar hanton arvoreg, hag hemañ, pa vefe peñse, en-defe ar gwir, diwar houlennerz al lezenn a-berz an eveziad arvoreg pe euz e gannad brezant war al lehiou, da embann al lezenn brezeliuz²⁴ ha da gemenn bounta an nerz dre an nerz : paouez a rafe raktal d'e hourhemenn. An oll vêred euz ar barrezioù arvoreg a ve, evid kement-se, dindan e hourhemennou, ha red dezo e heulia, e skoazia p'o goulennfe dindan boan dizentidigez a-grenn ouz al lezenn. Diouz e gostez e respontje dindan boan a varo euz an urzioù en-divije roet, hag euz an degouezioù²⁵, pa en-defe nahet aotrea goulenn²⁶ an ofiserien karget euz reiz ar peñse.²⁷

El lehiou ne vefe kannad arvoreg ebed, ar barner a beoh euz ar penn-leh euz ar hanton arvoreg, a hourhemenfe en e ezvezañs betek e zonedigez.

Pep kompagnunez a beñse he-defe eur banniel seiz-pers gand eur goulm arhant e-kreiz, o telher eur bod olivez en he beg, hag evid ger-stur ar homzou frealzuz mañ : Douar herberhiad !

An oll dud a zo breudeur evel bugale eur memez doue ; bez e int c'hoaz en titrou all ; e-giz tud reuzeudig ha kristenien, hag or relijion a hourhemenn deom skoasell or breudeur en o dizeur, hag ober d'ar re all ar pez a garfem a ve greet deom on-unan en eun heveleb degouez.

D'ar gouelioù ha lidou braz, gward ar peñseou en-defe ar post a enor ; fournisa a rafe gward ar Roue hag ar briñsed pa zeufent da vizita an arvorioù.

Pa zarvezfe eur peñse en deiz, an tour pe ar hlohed tosta d'al leh ma vefe degouezet, a lakafe eur pavillon gwenn, pe eul letern ma c'hoarvezfe en noz.

Ar mêr a bep penn-leh euz a ganton arvoreg, en-defe eun telegraf-mor²⁸ olleg pe a bep bro, evid en em parlant gand al listri peñseet, pe e-taill da veza. Ma c'hoarvezfe ar peñse e-kichenn eur semafor, ar hederien a rofe dezañ an oll goulennou ha lavarou greet dezañ gand ar mêr pe ar barner a beoh en ezvezañs an eveziad arvoreg.

²³ eur poell paouez

²⁴ al lezenn brezeliuz : al lezenn-arme

²⁵ an degouezioù : an traou a hellfe degouzoud da heul.

²⁶ aotrea goulenn : respont d'ar goulennbet greet gand an ofiserien-ze.

²⁷ reiz ar peñse : ar pez a zo da veza greet pa'z eus eur peñse bennag.

²⁸ eun telegraf-mor : semafor.

An Dremeniad. - Aroui a ran ho tezennoù : degas a ra din koun euz ar ged koz mor, eo deut a-houdevez anezñ ar gward aod hag e hall suplei anezo en amzer a beoh, evel m'hel livirit mad, hogen preferi a rafen eur gward nasional arvoreg d'ho kward peñse. Deuz or bro e teu.

An Hini dianav. - Kredi a ran evelдох ; hogen ar ger touelluz-se a zon fall da ziskouarn ar hallouderien euz an amzer-vremañ, e-leh va hini-me, en eneb, o kaoud eun doare relijion, o meul hag a ra plijadur dezo.

Ar Relijion

An Dremeniad. - Pa hoh-eus komzet din euz ar Relijion, plijet ganeoh, me hoh erbed, lavared din ho mennoz diwar-benn re relijiuz tud ar vro-mañ, hag-eñ ez eo gwir ez int superstisiuz ha ma lavarar ?

An hini dianav. - A beb amzer ar Relijion a vleinas an den er hontre-mañ gand muioh a nerz c'hoaz eged war an dilerh euz an douar, ha ne oa netra kevatal d'e zevosion ha d'e zuperstision a-raog ar Revolution. Ar veleien a yoa, evid kazi lavared, kehelet evel doueou, hag e pad o heskin n'en-deuz gonideg er vro-mañ n'en-divije greet deg leo a youl vad en noz ha war-droad, hag en amzer euzuz, evid mond da gaoud ar pez a halve eur beleg mad, evid kaoud e vennoz, evid e divenn e-unan e taill euz e vuhez memez. Ar veleien-ze a oa kuzet e puñsou, e keoioù ar reier, en touinellou²⁹ distro, enkrezet, harluet, kantreerien, hogen joauz braz euz o galloud hag euz ar respet a iñspirent. Eüruz 'oant evel o diskibled leal, dre ar mennoz euz ar verzerien, (a gemme) bahiou e paleziou, ar rusta bevañs en ambrozi pe en dra wella, ha glaou sant Laorañs e gweleou roz ha lila³⁰ ! Dall eo red beza evid naha o galloud. Ha pebez joa n'o-deus ket diskouezet ar Vreiz-Izeliz d'an distro euz o fastored keiz ! Adkaoud a reent o levenez, o skoazell, o harp ; o doan en em ziforhas, o dremmwel a zeuas laouen adarre, ha santoud a rejont o nerz oh adhenel. Ha, red mad eo e anaoud, kalz anezo a zelleze eun heveleb karantez.

Hogen, abaoe ar misionnou an traou a zo, siwaz, chañjet meurbed ! deut int adarre doaniuz, arvareg, ha lezireg ; ha dre ne hellont mui en em ebata d'ar zul na d'ar gouelioù, kalz anezo a zo en em roet, en eun doare spontuz, da eva, da hoari ha d'ar merhed. Pe, e livirin-me d'ar veleien yaouank garo, rentit dezo o dañsou, o diduelle ker brao-ze, pe roit dezo abegou all onest d'en em zizkolpa, da blijoud, d'en em aoza ha da zisplega an nerz ha gwerder³¹ an den ; kement-se a zo ken red d'e gorr ha d'e yehed. Goude an ofisou, ar prederiou, ar pedennou a hell leunia, er sulioù, oll amzer eun den deol, hogen nann re eur ploueziad implijet ar rest euz ar bloaz d'al labourioù, ar re rusta hag ar re boaniusa.

Ar Pardonioù

An Dremeniad. - Karoud a rit ar pardonioù 'ta ?

An hini dianav. Nann, en-doare m'hen vennit, marteze ; hogen karoud a ran gweloud ar yaouankiz en em ebata onestamant dirag daoulagad an dud hag o herent, ha kredi a ran ez eo an dañsou war ar mêz an diduamant onest hepken

²⁹ touinellou : ? ; "kêriadennou" hervez troidigez Ifig ar Berr.

³⁰ lila : galleg. Lireu.

³¹ gwerder : nerz.

mad da habaskaad ha sevennaad an dud diwar ar mêz, ha da reñka an dimeziou, pazeogwir o henta dese³² eo da zisklêria dre jestroù ha kefluskou kadañset, ar haranteziou hag ar c'hoantou a enaou hag a reiz er memez amzer kalon an den.

Ar goueliou hag ar pardonioù o veza hirio rentet d'eun niver deread ha kaset d'ar zul war-lerh, o-deveusar veleien rezon da redia ma vent sevenet gand devosion, oh asista gand devosion, oh asista gand devosion e ofisou an deiz-se ; hogen eur wech m'o-deveus sevenet an dleadou-ze, e c'hoantafen, en interest ar vevidigez vad, evel en hini ar Relijion heh-unan, m'o lezfeh d'en em zivuz a hag en em glask evel gwechall.

Hogen, a vezo lavaret, e gaou³³ a hallfe beza troet ! hag a betra ne haouier ket ? Goude oll, ra lavarou ar veleien o-unan an eur hag al leh e peleh e hellint ebata, ha ra fiziint neuze e furnez ar mammou. Kement-se o-deus greet o-unan³⁴, ha ne houzañvont netra a-eneb enor ha glanded o merhed ; hogen, gouzoud a ouzont ivez penaoz ne vezer ket atao mestr euz e garantez ha penaoz marteze an hini a garor eo an hini a venner³⁵ an neubeuta ennañ : ken gwir eo lavared penaoz e vez skrivet an dimeziou en Neñv.

Eun dra c'hoaz dizentoh ouz Doue hag a-eneb an dereadigez, eo an doare rust gand ma antre hag e sortia ar Ploueziz euz an ilizou. Lavaroud a reer e vent skolidi o striva entrezo : pehini a zortio ar henta. O dalhou³⁶, o boaziou gouez hag o amzereadeged en ilizou a houlen ivez beza rebechet hag harzet. Hogen n'eo ket kement-se prezeg pemdezieg personed Breiz-Izel, hag ar visionerien euz an amzer brezant o-deveus mennoziou all, e feiz.

An den yaouank. Da zevel a-nevez an aoter hag an tron, 'michañs. Koulskoude em-eus klevet ivez komz kalz euz o zermonou brezoneg brudet braz, e vijen bet kuriuz braz da gleved anezo ; hogen, evel ne ententan ket an yez-se, ne hellan ket kontanti va debron.

An hini dianav. - Galloud a ran eüruzamant ho pasta³⁷ diwar-benn kement-se ; rag oh en em gaoud er hastel-mañ en amzer ar misionou diweza e Gwinevez, e leh ne oe brud nemed euz ar sermonioù a lakae da grenna kement e hallje sebeza anezo³⁸, em-boe an debron da wiria drezon va-unan an oberioù kaer-ze. Hogen, mennit³⁹ euz va souez hag euz va euz, goude beza klevet an anaoueoù red a-eneb direiz spered nevez ar hantved, a-eneb al liberaled hag ar republikaned, o weloud aznevezi⁴⁰, an oll d'an oll, ar memez arvestou, ar memez farsou am boa gwelet aliezh em yaouankiz, e parrezioù gouez e goueled Breiz-Izel. Kement-se a oa, evel el lehiou distro-ze, divizioù etre daou benn maro ; gourdrouzou spontuz, kanaouenoù kañvaouuz, skeud an ifern en e oll euzioù, ar gounnar hag ar mantr, an tan peurbaduz, naered o krignad ar galon,

³² dese : pal.

³³ e gaou: dond da veza fall. Ne haouier ket : n'eus ket gaou gand...

³⁴ o-unan : ar mammou.

³⁵ a venner : a zoñjer.

³⁶ dalhou : penaoz en em zalhont, e vezont.

³⁷ pasta : marteze "ho paska", evel ma vez greet evid al laboused. Rei da houzoud deoh.

³⁸ kement e hallje sebeza anezo : n'eo ket sklêr ar frazenn. marteze e vank tra-pe-dra.

³⁹ mennit : soñjit.

⁴⁰ aznevezi : az-nevez-i : lakaad a-nevez.

o tichafranta an elvou⁴¹ ; touseged revet⁴² oh arzavi war askre an dud villiget ; kaoteriou leun a zour bervet e tiskenned anezo e-barz nebeud ha nebeud, hag e tenned anezo diouto evid o zouba enno adarre ; taolennou keflusk, an Ankou, bourdou hag an oll drubardereziou all euz an amzer goz, renevezet heb mez en 19^{ved} kantved e prezañs tud gouizieg, hag o produi en despet d'o mousc'hoarz goapauz war spered ar oll re all, efejou diskreduz ma n'am-divije o arvestet v-unan. En em ziframa a reed ar peultrin ; leuskel a reed yuderezou spontuz ; sortial a reed en-groez⁴³ er-mêz euz an iliz en eur grial : « daonet on, hag en eur houlenn truez an aotrou, ha gwragez strafuillet a zo darbet dezo diforha eno. E-pad an arvestou erezuz⁴⁴-se ha dellezuz euz a farsou ar foar, ar beleg diouz uhel e gador a drionoñ⁴⁵ gand balhder, hag en em ambride⁴⁶ gloriuz euz an ober burzuduz euz e brezegennou kaer, hervezañ. Skandalizet gand eun heveleb profanadigez eus a eur garg ken santel, koun a-zeuas din euz Kerebel, unan deol, ar person diweza euz ar barrez-mañ, hag e kredis, o partaji va fae, e gleved apostrofi pe komz er geriou mañ d'e suksesored didalvez pe ar re ea oa deuet da houde : « Ha me ivez, a grias outo en e anken, ha me ivez ! am-eus a-wechou savet va mouez dihalloud beteg bolziou an iliz-mañ, hogen, se a oa, hervez va Doue, en eur rei d'an dud fidel Jozef evid skwer, ha Job d'ar re reuzeudig, hag en eur disrei an dañvad dianket dre egzempl ar mab prodig.

Buhez eur hoziad euz ar Revolusion a zo re stag ouz an degouez braz-se evid n'em-befe ket ouspenn eur wech an abeg da zanevelli deoh eul lodenn euz istor an amzer euzuz-se ; hogen n'ouzon ket penaoz ober ; an degoueziou hepken, evel m'her gouzoh, a ra an dud, hag an nerz am-bezo da lavared ar wirionez a-vloh, ha da rei d'anaoud ar re o-deveus ar muia operet war va zonkadur.

An dezo euz eun azreiz⁴⁷ parlamanter a zeuas er bloaz 1788 d'enaoui an oll sperejou, ha d'atiza dispahiou e Breiz, a gemeras dioustu an arouez ar spoutusa. Diwez, pe gentoh, serridigez ar Parlamant a oe heuliet a zizursiou braz ; soudarded ar roue, daet a-ouez ne flahent ket, hag a zeblantas memez meuli mennoz ar bobl. Meur a ofiser a embannas eun dinahidigez a-eneb an urziou e oa fiziet ar sevensidigez enno ; ofiserien all, en-eneb, a nahas ar re-mañ, hag evid difenn o mennoz, a zegemeras eun dae ouz pemzeg dichentil a Vreiz. Ar blenier, den fur ha poelleg, a êsaas habaskaad ar sperejou dre guñvder, hogen an noblañs a oa ken diboellet ma kemeras an disklêriadur war-lerh a oe sinet gand kazi an oll vemprou : -"Ni, memprou euz a noblañs a Vreiz, a ziskleier displed piou bennag a zalhfe er reiz nevez euz ar justis pe e reiz ar Stadou, plasou ne vefent ket, hervez al lezennoù koñstitutionnel euz ar broviñs".

Dileuri a rejont goude eur hannadur karget da ober d'ar roue ar rebouchou ar re muia garo. Kaset e oant er prizon kerkent ha m'ah antrenjont e Pariz, hogen an amzeriou a harventez o veza tremenet, red e oa heb dale o dieubi,

⁴¹ elvou : iskiz . Sur a-walh "an izili".

⁴² revet : skornet.

⁴³ en-groez : a-vern.

⁴⁴ erezuz : heuguz.

⁴⁵ drionoñ : galleg, a zo treh, laouen-kenñ.

⁴⁶ ambride : a vrage.

⁴⁷ Azreiz : cheñchamant.

renevezi ar Parlamant, ha memez strolla ar Stadou braz euz ar Rouantelez.

D'ar helou euz enebiez an noblañs ouz urziou ar roue, va eontr en-doe eur blijadur vraz, hogen atao war evez, ha gwall dispozet en e eneb, e skrivas din nompas en em fizioud re d'he doareou kaer, ne oant er font nemed eun interest personel degizet mad ; hag arvesti mad an degoueziou, en eur zifenn koulskoude ar Parlamant hag o veuli e zael, gand aon, a lavare-eñ, da lakaad paka va bizied etre ar hrohen hag ar wezenn.

Prest goude-ze oe gwiriet arvariou va eontr.

A-veh ma oa strollet ar Stadou braz, ma kemmas en eun taol mennoz ar sperejou, peurgetget e Breiz, e peleh e teraouas a-neuze ar gouren kontammet-se euz an drede Stad a-eneb an urziou privilejet. Noblañs Breiz ez em zisklêrias a-eneb an doubl reprezentasion euz an drede Urz, ha Parlamant Raozon, kompozet a zuchentil hepken, o veza en em lakeet a-du gantañ, a gollas dioustu karantez ar bobl en-doa e zifennet bete neuze a-eneb aloubereziou al lez.

Disklêriadur ar roue euz ar 27 a viz kerzu 1788, a drohas ar striv e faveur⁴⁸ an drede Urz, a oe eur saouzan kriz evid ar re a oa dre interest o-unan gouestled da genderhel an dizursiou ; eun abeg a joa hag a drioñ⁴⁹ e oa, en eneb, evid ar bobl. Ar mennoziou eneb-se ne zalhont ket, evel m'en-doa diouganet va eontr, d'en em ziskulia a-ouez gand erez ha memez beteg e kreiz sal ar Stadou euz ar broviñs a oe just neuze strollet. An noblañs a ziskouezas mui evid biskoaz dirag ar bobl ar rogentez en-doa eun niver bihan euz e vemprou gouizieg hepken, ar spered vad d'en em ziwiska. Lezel a eure diskoueza he hasoni ouz eun urz gwechall disprizet hag hiviziken galvet d'eur gwelloh tonkadur. Naha a eure gand froudenn a-eneb youl ar roue, a halvas noazuz hag eneb ar privilachiou a Vreiz. Kannaded pe deputanted ar homuniou a zisklêrias d'o-zro a-eneb an dinahidigez : ar strivou en em enaouas mui-oh-vui hag heb dale an dizurz a oe divuzul. Yaouankiz Raozon hag ar skolaerien e gwir, a embannas eun disklêriadur gwasket, e tisklerjont ennañ gand nerz e oant er memez mennoz gand kannadet ar bobl, hag en dezo da zifenn o gwirioù anavezet a-nevez dre zisklêriadur ar Roue euz ar 27 a viz kerzu. Arestou⁵⁰ gouelvanuz a heulias an disklêriadur-ze. En em ganna a rejod er ruiou, hag ar gwad a redas diouz an daou gostez. Ar 27 a viz genver 1789 (neuze em-boa 18 vloaz) an dud yaouank ez em zougas en engroez war zal ar Stadou, en eur houlenn ma vije laosket dezo an aotourien⁵¹ euz an dispahiou gwadeg euz an derhent. Ar goulenn-ze a atizas etre an teir Urz eur striv da vad. Meur a vembr euz an noblañs en em strinkas er-mêz euz ar zal, hag a ra war ar monstr⁵² eun diskarg a armou-tan : beza ez oan e-kreiz an engroez. An emgann a-zeraouas a-nevez hag ar gwad a skuillas adarre. War gement-se, ar bobl en em stroll ; seni a reer an toksin : an engroez a gresk euz an eil momant d'egile ; hebdale e laosk yudadennou argasuz. Reded a reer d'eur vagazin armou, e enfounzi⁵³ a reer, kemered a reer ar pezh a yoa e-barz ; kanoliou

⁴⁸ e faveur : a-du gand

⁴⁹ a drioñf : a dreh braz.

⁵⁰ Arestou : harzereziou. « Harzet e oe tud ».

⁵¹ an aotourien : ar re a oa penn-abeg.

⁵² ar monstr : diêz eo gouzoud ar pezh e-neus b et c'hoant da lavared. Marteze e vefe ar ger « an nombr », an dud a vil-vern.

⁵³ Enfounzi mond e-barz a-feulz.

memez a zo degaset war leh an emgann : poelladou ar bleiner ⁵⁴a-zeu en diwez a-benn da zegas ar peoh.

En or mesk, da lavaroud eo, e penn ar yaouankiz, edo Moreau, or provost, an hini a yoa neuze pell braz diouz diougana petra 'vije eun devez e donkadur. Deuet eo abaoe, evel m'her gouzoh, unan euz ar jeneraled vrudeta hag euz ar re reuzeudika a Frañs. A ! evid e hloar hag hini or bro, petra na d'eo hen kouezet⁵⁵ o stourm dindan on aroueziou gloriuz ! e droidellerez, rag ne gredan ket komz frêz ar ger euzuz a drubarderez, a zo unan euz ar re o-deveus va glaharet ar muia en oll badelez on dizeuriou. Hogen, kemerom adarre ar poell⁵⁶ euz on istor. Siwaz ! n'em-bezo nemed re aliez an abeg da gomz deoh anezañ.

Evel-se e fulennas⁵⁷ euz penn-kêr Breiz ar genta elfenn euz an tan-ze a yeas eun nebeudig goude da entana ar Frañs oll. Honnez e oe an derou euz ar brezel euzuz-se a-ziabarz a oa Breiz, dreist hini ebed all, an arvest hag ar verzerez. An noblañs, an doare anezañ n'en-doa servichet nemed da zisklêria gand muioh a sked mennoz an drede Stad, hiviziken sur euz an treh, pa anaveze he nerz, a gontinuas e sal ar Stadou e zeliberasionou⁵⁸ stourmuz. Hogen, hebdale, ar strollad a oe amouket⁵⁹ kreñv. An noblañs spontet a grias a-nevez e tremened dreist privilechou ar broviñs ; o hriou ne gavjont mui a hekleo. Visou⁶⁰ ar reiz koz a yoa anavezet abaoe pell amzer gand an dud ouiziege euz ar broviñs, hag ar hoñstitution⁶¹ a Vreiz, pell diouz diwall kement-se a zizursiou, o zouge naturellamant da vennad⁶² war kement-se. Evel-se, nep Proviñs ebed e Frañs ne oa gwell voazet na dareoh eged Breiz evid an azreziou pe ar Revolution ez em aozee. Hogen he c'hoantaad a ree en-doaere m'en-doa he mennet he harantez wirion evid ar Vro ; hervez m'en em ziskouezas d'he derou, ha nann evel m'o-doa greet anezi goude-ze, an dirollerien dinatur a zaotras he zreh hag a harluas he diazezerien genta.

Koulskoude an noblañs, da biou e oa bet disklêriet urziou al lez, a zinahas krenn senti outo : hogen dizerhel⁶³ a rejont koulskoude pa weljont ar hanoliou a lakeas ar bleiner brakal⁶⁴ a-eneb sal ar Stadou. Ar heflusk habaskaet e teraouod d'an dilennou euz ar broviñs. Ar hloer hag an noblañs a zinahas kannada d'ar Stadou braz : ar gomportamant⁶⁵-se euz o ferz a zismatras an oll esper a unvanidigez.

An drede Stad a zilennas evid kannaded tud gouestlet meurbed da zalvoudegez ar bobl ; e penn a-raog anezo edo Chapelier ha Lanjuinais. Ar henta en-doa dija en em arouezet e stourmou ar Parlamant a-eneb al lez er bloaz 1788 ; dond a eure er strollad nasional unan euz an enebourien ar re

⁵⁴ poelladou ar bleiner a-drugarez d'an hini a oa e penn rannvro Vreiz.

⁵⁵ petra na d'eo hen kouezet : perag n'eo ket kouezet

⁵⁶ poell : ober a ra gand « poell » evel ma vez greet e galleg agnd « fil », da vond pelloh.

⁵⁷ Fulennas : ger savet diwar « fulenn ». e strinkas.

⁵⁸ he deliberasionou : galleg. He divizou.

⁵⁹ Amouket : ger savet diwar « amoug », a dalv kement ha « rekour ». Amañ « kaset kuit ».

⁶⁰ Visou : galleg. Siou.

⁶¹ ar hoñstitution : ar vonreiz.

⁶² da vennad : da zoñjal.

⁶³ Dizerhel : savet diwar « di-zerhel » : soubla.

⁶⁴ Brakal : galleg « braquer ».

⁶⁵ ar gomportamant galleg. An doare-ober.

gilpennega ha doujusa euz ar memez urz-se, a oa bet a-ziagent ar starta kevrenneg⁶⁶. An eil, va bleiner ha va diwaller, en em ziskouezas atao an dinamma hag ar starda difenner euz ar frankiz.

Amañ eo e teraou va buhez evidon va-unan ha va buhez olleg, an hini, evel hini an oll dud euz an amzer-ze, en em stag dre red ouz an oll zigouezioù ha dispahioù a wastas Breiz, ha koulskoude ne gomzinn anezo deoh nemed evid rei gwell deoh da anaoud ar re o-deveus mui operet war eur pe dizeur va buhez. Bet ez on beb eil tro oberer hag arvestiad euz an arvestou gwadeg a zismantas va bro reuzeudig, ha d'an eñvor azrehuz-se, va halon en em rann c'hoaz gand ar glahar.

D'al lennadur euz an erbed brudet braz ar Barizianed d'an oll Frañzizien, evid rei dre eur gevretigez solannel, galvet feterasion pe unvaniez, eur hred d'ar goñstition pe benn-lezenn a aoze ar strollad nasional, va eontr, o vennad e vijen unan ar re genta en em rentje dezi, a zeuas d'am gweled e Raozon, ha va diarbenn dre e gomzou hag e aliou fur diouz fazi an amzer hag hini ar yaouankiz. Koun em-eus c'hoaz euz ar pez a lavaras din : komz a eure din kazi ger evid ger, evel-henn :

« Va mignon, emezañ-eñ, en eur gregi em dorn hag ouz e zerra en e hini, an darvoudou en em heuill, ha ne anezvan dija netra eno, pa eo gwir penaoz em-eus gwelet ar memez tud breutaad, tro-e-tro, an eil tu hag egile⁶⁷. Gwir eo ne don ket ar pez a halver eun den fin pe eur politik, hogen anaoud a rez va reoliou digeflusk, tou din penaoz e peseurt digouezioù eh en em gavi, eh heuilli anezo atao ; da lavared eo, penaoz e tifenni atao ar gwraegez, ar vugale, an dud koz hag ar veleien ; ar re-mañ, nemed diaoulou inkarnet e vent, ne hellont morse noazoud. » Hen toui a ris dezañ a-greiz-kalon, rag beza oant ivez va helennou⁶⁸. Erbedi a eure din c'hoaz beza atao mignon d'am bro pegen disgwir bennag e vije em heñver, ha da vervel kent ehana beza eur gwir patriot a 89. War gement-se e pokas din, hag em waskas gand teneridigez ouz e beultrin, o rei din eur yalh leun a arhant, liziri chañch hag a hred, hag e kimiadas.

Setu-me 'ta e Pariz e-kreiz an oll wall youlou dispahet ; e-kreiz ar siou hag ar vertuz o stourm, dilezet va-unan, oh arvesti ar brasa lid a oe gwelet biskoaz. Añsao a ran e oen ken touellet ha tenerreet, ma skuillis daerou. Mar boe biskoaz gouestlou gwirion, e oe heb nah ar re a oe touet en deiz lid-se. Ya, kredi a ran c'hoaz hirio an deiz d'ar wirionez euz al le touet en devez gand ouspenn pep kant mil den. Ya, ya, hel lavaroud a ran c'hoaz, an oll galonou a neuze, nemed marteze eur re bennag a gefluskerien, a oe evid ar roue hag ar goñstition pe ar penn-lezenn nevez ; an oll arvestidi a yoa er vezventi, hag a unanie ar Roue gand ar goñstition, kemend eo bet atao ar rouantelez lezennet en or boazioù. Evidon-me, e rannen gand gwirionez ar joa olleg, hag a-houdevez n'em-eus biskoaz ken gwelet netra ken lid.

Koulskoude, ar gwir haroz euz al lid braz-se, yoa Lafayette, gourhemenner olleg euz ar gward nasional, d'an hini en-doa iñspiret eur gouestl braz, ha d'ar bobl eur garantez dreist-oll, hogen va idol-me, 'oa ar Mirabeau-ze, an hini an dremm kerkoulz hag ar homzou a ree aon, hag a zegase koun din euz breutaerien-ze ar bobl a lakeas ouspenn eur wech, ar Hapitol da grenna, hag a

⁶⁶ Kevrenneg : savet diwar « kevrenn »

⁶⁷ hag egile : bet lakaet ouspenn (I. ar Berr, pajenn 196).

⁶⁸ va helennou : euz « kelenn ». Ar pez a zoñjen, va mennoziou kreñv.

gomzer anezo gand dievez d'ar yaouankiz. Evid gwir, ne helled ket en em viroud diouz hen arvesti pa veze gwelet eur wech e bennad bleo meur, hen aroueze d'an oll ; lavaret e vije greet edo ennañ e nerz, evel hini Samson. E zremm en em greñvatae euz e zigened⁶⁹ memez, hag e oll bersonach a zegase din koun euz skeudenn eur gwir vreutaer euz ar bobl. A-houdevez ez on difaziet meurbed war e benn. E Pariz edon par varvas. E gleñved a ankenias pep hini, ha va enkrezas meurbed : eun engroez braz a dud en em strolle bemdez ha da beb eur dirag e zor. Ar moñstr⁷⁰-se ne ree ket an disterra trouz, gand aon d'hen nehi : en em zinevezi⁷¹ a ree meur a wech e-pad ar peder eur warn-ugent, ha pep hini, er mare-ze a anken olleg, en em gomporte⁷² gand ar brasa dereadigez. Red eo beza gwelet an-unan an arvest kaer-ze evid anaoud an disheñvelidigez a zo entre ar wazoniez rentet d'ar skiantchou hag ar re a zo bevezet d'ar halloudeien⁷³. En eur ger, e helavar a yoa ker kreñv ma redie e vrasa enebourien d'e admira. Evid ar wech kenta 'oa, e oe gwelet e Frañs eun heveleb burzud.

En diwez, mervel a eure er momant skedusa euz e vuhez; ha daelou ar bobl a heulie e veziad⁷⁴ a rentas ar fouge doaniuz meurbed. Evid ar wech kenta 'oa ivez e Frañs, e reseve eun den brudet dre e skridou hag e helavar, enoriou ne rented gwechall nemed d'an aotrounez vraz pe d'ar vrezegaerien⁷⁵ vraz. Antronoz e varo, den euz ar strollad konstituant ne zelle heb azreh ouz al leh e en-doa Mirabeau ar boas d'azeza. An dervenn vraz a yoa kouezet, hag an darnvuia euz ar gwez all euz ar forest skeduz-se, n'en em zisheñvelle an eil diouz ar re all nemed evel baluaennou nevez diorret.

Mar komzan c'hoaz anezañ hirio gand keuz daoust e vevidigez dizelletuz⁷⁶, eo abalamour an eñvor euz e skiant kaer-meurbed a zegas koun din a-nevez euz e ijin, e ouiziegez hag e helavar dispar, hag euz ar vestroniez e sevennas neuze war va faltazi veo ha tanuz, ha penaoz evid gwir ne heller en em vired da huanada pa venner e sko ar maro gand divan⁷⁷ eun den ken helavar, kel leun a vuhez, ha a enaou e-unan hepken, e oll genvroiz.

Maro ar jeneral Foy en-deus greet warnon ar memez tra ; hogen hemañ da vihanna a yoa e pep tu dellezuz⁷⁸ euz or heuziou. Mirabeau eo an idol kenta d'an hini em-eus azeulet, hogen e drubarderez doubl a zivanegas⁷⁹ va daoulagad, hag en em rentas a-houdevez disfiziuz euz an dud.

Lafayette oa an eil objed euz va azeulidigez, hogen an amzer hag an oad a reiz pep tra a lakeas souden da dehed an haroz, hag a-neuze ne welis mui ennañ nemed atao ar republikan Lafayette. Kalz eo, heb mar, beza atao en em

⁶⁹ e zigened : ar hontrou euz « kened ».

⁷⁰ moñstr : iskiz eo ar ger. C'hoant e-neus an oberoru laavared : an dud a-vil-vern, an engroez.

⁷¹ En em zinevezi : nevezi a ree an dud.

⁷² en em gomporte : a ree.

⁷³ d'ar halloudeien : ar re a zo ar galloud ganto.

⁷⁴ e veziad : e lakaad er bez.

⁷⁵ d'ar vrezegaerien d'ar vrezelourien.

⁷⁶ e vevidigez dizelletuz : e zoare-beva di-zellezeg.

⁷⁷ gand divan ne ra van ebed.

⁷⁸ Dellezuz : dellezeg.

⁷⁹ a zivanegas : a lammas e hleurou. (Hervez I. ar Berr e vefe heñvel ouz ar penn-kab a veze lakaet war ar falhoned a-raog mond da chaseal). (p. 191) Savet diwar « maneg ».

vired heñvel outañ e-unan, e-kreiz kemend a zistroidellereziou⁸⁰ mezuz. Koulskoude, keuzia a ran hirio abalamour ne ziskouez ket mui a garantez hag a anaoudegez evid ar Chart, an hini hepken, hervez or boaziou, a helle ober on eürusted. Bezet pe vezet, prizoud a ran ar harakter braz, hag e gwirionez leal, a Lafayette, ha n'ankounac'hin biken e gomportamant kaer e bah Olmütz, koulz hag en oll degoueziou all euz e vuhez. En eur ger, atao eo en em ziskouezet leal d'ar memez kelennoù, ha meur a hini a lavare digeflusk⁸¹ ne hallfent ket lavaroud kemend all...

Evel-se oa rannet ar strollad konstituant. Pep hini a lakae e wiriou da dalvoud hervez e vennoziou. Ar re privilechet en em zerviche euz ar relijion evel euz eur patriach evid an interest euz o hostez, hag en eur gemmeski evel-se ar privilechou gand reoliou ar feiz, eo, o-deveus peurachuet da vihannaad galloud ar gwir gristenach e Frañs. Ar memez arvestou a zeu d'en em nevezi hirio an deiz dre eur hloer⁸² divalo ha diskiant, hag an hini, ma ne deuler ket evez, a zismanto beteg an disterra roud euz ar relijion en on touez

An tu habask a felle dezañ eur ren evel hini bro-Zaoz, hogen an noblañs hag ar Hloer n'her falvezent ket, hag ar memrou entanet euz ar hostez kleiz o-doa o abegou evid en em veuli euz an enebiez-ze. Eüruz koulskoude, ma vije bet en despet da bep tra aotreet adaleg neuze ! Nag a dorfedou hag a zizeuriou a vije bet neuze miret diouz Frañs ! Hogen an Aristokrated kilpenneg ne hellent gouzañv an dud a felle dezo diazeza eur goñstitution pe benn-lezenn, fur, frank, ha rag-se paduz, hag aliez o gweled o rei a youl frankoh an dorn d'an demagoged gourneret⁸³, ar follenteziou anezo a hourdrouze ar Frañs hag i o-unan euz eun drouzivez spontuz. Bugadi⁸⁴ a reent, evel hirio, da zond a-benn euz o dezo dre vraster an droug memez. Jed⁸⁵ argasuz a zesk lenn e goueled o ene.

Pep tra a denn d'e natur, ha gwelet on-deus penaoz pa oe embannet ar Chart, e oe nevezet⁸⁶ ar memez arvestou.

En diwez ar gevrennerien⁸⁷ fur ha kaloneg euz renadur saoz en em welas bountet a bep tu dre n'o-doa evito nemed ar wirionez, a nahed da glevet. Koulskoude an oll difennerien euz an dizurziou koz, oh en em weled gourdrouzet euz eun drouzivez kalz gwasoh eged ar reform euz an direiziou memez, a veulas en eun taol ar bleinadur saoz kemend ha m'o-doa hen disprizet daou vloaz kentoh, pa oa êz dezo d'e gaoud.

Ar re brivilechet o-deus nevezet ar bourd-se meur a wech abaoe, hogen atao heb iñspiroud fiziañs ebed ; hag en aner o-deveus bremañ c'hoaz diweza, oh en em weled trehet, touet euz o harantez evid ar Chart. N'int ket bet kredet war o ger ; n'o-deveus gallet houperiga den ebed. Reoliou ar frankiz ne hallfent beza eun dra a-varead, o kemma diouz ar mintin d'an arbardaez : bez' ez eus eun dra bennag hag a zalh euz an azeulidigez, e karanteziou ar vignoned wirion a zo enaouet evid gloar hag eürusted o bro.

⁸⁰ a zistroidellereziou : savet diwar dis-tro : dinah.

⁸¹ digeflusk : savet war « keflusk », divrall.

⁸² eur hloer : ar veleien.

⁸³ gourneret : kounnaret. Iskiz ar ger orin.

⁸⁴ Bugadi : fougeal.

⁸⁵ Jed : kemmeska a ra daou ster ar ger « calcul » e galleg. « doare »

⁸⁶ nevezet : renevezet, adwelet.

⁸⁷ ar gevrennerien : ar re a oa a-du gand...

...

Ar gêriz hag an dud diwar ar mêz e Breiz o-doa mousc'hoarzet ouz an trehioù kenta euz ar Revolusion e Frañs. Ar maherez feodal dindan an hini e klemment e-pad keid amzer, a yoa dismantret ; gantañ ivez e tlee tehi ar faeou⁸⁸ dihouzañvuz euz an noblañs. A-hend-all, renadur Breiz, an dalhou euz ar Stadou, leh ma harze an teir Urz heb ehan an eil ouz eben, pe ouz al lez, hag a skeudenne an doareou beo euz eur renadur koñstitutionel ; pep tra a genobere da zegemer mad e Breiz diazez eur reiz diazezet war ingalder a wirioù ha frankiz an oll genvroiz. Asuri a heller memez penaoz torridigez ar privilechou ha kompezadur euz ar rankou n'o-divije kavet kammed enebiez a-berz ar re dizanvez euz ar broviñs ; hogen ar bleinadur nevez a atakas interestou all. Ar hloer, a felle dezo, gand ker nebeud a reiz, staga dre le d'an urz nevez, plaset entre an diou dalhedigez da zenti ouz al lezennou a gaseent, pe da zilezel o harg, a gemeras eun tu all, a oe da stourma an urz nevez, ha d'o mouez, an dud diwar ar mêz, a redas d'an armou evid difenn ar relijion.

Honnez oe arouez an amzentidigez⁸⁹ e Breiz, hag ardamez om⁹⁰ amañ penaoz he henta oaled⁹¹ oe al lodenn-ze euz ar Broviñs a halver Breiz-Izel, leh ma oa ar bobl o voredi en diouiziegez hag er gwall gredenn, a hell gand êz beza touellet ha faziet.

Va maeronez, en despet d'he mennoziou kuzet, n'oa ket nehet er font ouz va gweled en ereedigez⁹² gand ar jeneral Canclaux. Mennad a ree penaoz en digouezioù reuzeudig euz an amzer eh hellfen he difenn hi hag he danvez. A-hend-all, ne damalle ket ar yaouankiz e jeneral ; kaoud a ree, en eneb, penaoz e oa skianteg, ha penaoz ar wezenn a zo he frouez⁹³. Hogen tamalloud a ree d'an tadou, en eur Rouantelez digabestr, a ziorroe o bugale e skolioù ne gleved komz nemed a Republikou hag a republikaned ; a Rom hag a Romaned, a Hresia hag a Hresianed, heb kleved an disterra ger euz ar Frañzisien. An aotrou La Marche a responte dezi ez oa gwirion heh ardameziou⁹⁴, hogen ez oa kemend a enebiezou hag a izelded er renou nevez, a vleine kasi oll a-eneb o zonkadur⁹⁵, oh azeuli interest an oll d'ar blijadur ha youl vad eun den hepken, ne helled ket e gwirionez o rei evid skwer d'an dud yaouank, a gendileured⁹⁶ eun devez da zervicha pe memez da vleina ar rouantelez. Ha war gement-se e komze dezi euz ar Fenelon mad e-unan, hag euz e beuroberenn beurbaduz. Hennez ervad, a lavare-eñ, a oe eur priñs gwirion euz an Iliz. A, itron ! ouzpenn-ze oa c'hoaz ; beza ez oa war an douar, ma hallan lavaroud kement-se, skeudenn an aotrou Doue, difenner ar re vahet, ha frealzer ar re reuzeudig : evel-se ivez ez oa galvet aliez Fenelon an den doueell.

Diouz va hostez, e reen va oll halloud evid diskouez dezi va oll azaouez ha va oll respet eviti. Anaoudeg euz va harantez ha va oll-zereadigez eviti e komze aliez a ze d'am mamm, ha keuzioù a ree atao mui-oh-vui, gand kement,

⁸⁸ ar faeou : taolioù feuk.

⁸⁹ an amzentidigez : savet war « senti » : emzavadeg.

⁹⁰ ardamez om : guzoud a ouzom mad.

⁹¹ Oaled : galleg : leh.

⁹² Ereedigez : savet ar « ere », liammet gand.

⁹³ ar wezenn a zo he frouez : penaoz ar wezenn a vez anavezet hevez he frouez.

⁹⁴ heh ardameziou : ar pezh a laavre diwar-benn..

⁹⁵ o zonkadur : iskiz implij ar ger-ze. Ar pezh a dlefent ober.

⁹⁶ a gendileured : savet war ken - dileuria : a oa da veza eun deiz bennag.

emezi, a zanveziou mad, n'am-bije ket kelennou all a bolitik. Goude e lavare en eur huanada : allaz ! arabad eo kaoud droug outañ, ne deo ganet dichentil, hag e eontr a gasa kemend anezo (an ddujentiled), ne deo ket souezuz ma'z eo eur hevrenneg⁹⁷ d'ar Revolusion, ha goude oll, evel m'hel lavar mad an aotrou an Eskob, pep tra n'oa ket mad ken neubeud en or renadur. En diwez, youl Doue bezet greet ; gouzoud a oar gwell egedom-ni ar pez a zo deread deom. He rezignasion⁹⁸ a yoa e gwirionez êlel, ha drouziwez⁹⁹ an itron a Goatanskour, en despet d'he uhelled hag heh arweziou feodal, o-deveus disklêriet e oa er font eur wreg vad meurbed. War gement-se, e heller kredi d'am ger, rag n'ez eus den a gemend en defe gallet gwell heh anaoud evidon-me.

Er revolusionou pe gefluskou, evel er vuhez partikulier, an degoueziou a dremen buan heb gouzoud deom. Mahomerez ha gourdrouzou an diavêzidi a roas armeou d'ar Republik. Va zonkadur ha dispahiou Breiz, am dougas, en despet din, d'ar grounadur¹⁰⁰ peurvrudet euz an Naoned. Ar jeneral Canclaux a zaovetaas ar gêr-ze hag a drehas an dispaherien¹⁰¹. Ar goñvansion vestrouniet gand monstrou a zegasas d'ar gêr reuzeudig-mañ unan euz he memprou ar re ferva, Carrier, an tigr-se a zremm den. Pa erruas e karroñs er gêr-ze eur rumm braz a dud garo eveltañ, oll youleg da-zevenni e urziou ifernuz hag ar re-ze, dindan doare¹⁰² ar republikanizm pe gasoni ouz an aristokrated en em roe dija da dorfedou e-leiz. Mareadou a verzerien a yoe kaset d'ar maro. Souden evid dismantra buannoh, ar monstr-mañ a gemennas lazereziou a-blog¹⁰³ hag heb barnidigez.

Eun devez ma hourhemennen eun didechamant¹⁰⁴ a zerviehe a ward evid kas prizonieren euz eur bah d'eun all, eur vamm baour, eur wreg êlel, o tremen dirag eun hen-ha-hen-ti, en distro ar ru, a grias kent he faseal gand eur vouez ken doaniuz ma rannas va halon. A ! da vihanha, saveteit va hrouadur, en eur ziskouez din eur plahig a bevarzeg pe bemzeg vloaz ; honnez a zo dinamm, ha ne oar ket memez peleh he honduer. Touellet gand he hriou hag he glahar, ha mantret d'ar gwel a gemend a zinammded hag a gened ; hag a-hend-all, indignet euz an oll euziou a welen ober bemdez dindan va daoulagad, eh ankounac'hais eun instant va oll daill¹⁰⁵ personal hogen nompas koulskoude oll boell, evid klask savetei da vihanha ar verzeriez yaouank ha truezuz-se, hag ober eun ober mad e-kreiz kemend a dorfedou euzuz. Neuz a ris 'ta da veza klevet penaoz e houlenne he merh hena, ha war gement-se e kemenniz gand eur vouez kreñv, hag el langach ar hiz neuze, d'an den mad-se amañ bezant, da lakaad da antren an aristokratez yaouank-se en eun ti dirag, am boa gwelet ar vam baour-ze o teurel sellou a druez hag a deneridigez warnañ, en eur lavared dezañ e respontfe din anezi war e benn. Va foell a reas, hag e respontas din o toui, e perisfe kentoh. Ar vamm or poellas hag a ouelas druz ; hogen daelou a frealzidigez hag a rezignasion oant. Evid gwir, dizaouzanet diwar-benn he

⁹⁷ eur hevrenneg : euz « kevrenn », unan a zo e-barz ar gevrenn-ze ; a zo a-du gand.. ;

⁹⁸ He rezignasion : ger galleg. Gouzañvidigez, soubla.

⁹⁹ drouziwez : gwalleuriou.

¹⁰⁰ grounadur : davet diwar « gronna ». Seziz.

¹⁰¹ e 1793.

¹⁰² dindan doare : galleg ; Gand doare...

¹⁰³ a-blog : galleg ; a-vern.

¹⁰⁴ didechamant : galleg ; eur strollad.

¹⁰⁵ daill : ar ger « taill », doare. Amañ « riskl ».

merh, he dremm a-zeuas souden drant, hag e weled penaoz oh ankounac'haad pep dañjer persounel, 'oa soulajet he spered pa'z oa gwir e oa saveteet he merh. Evel-se eo greet kalon ar mammou paour. Ankounac'haad a reont o dañjeriou o-unan evid soñjal e silvidigez o bugale hepken.

Evel em-boa mennet, an ti-ze, ar gwel en-doa atizet anken ar vamm baour-mañ a dlee beza da eur re bennag a gare ; hag evid gwir ez en em gaoud a reas da veza ti he c'hoar, merh ha gwreg da negocianted pinvidig, hogen ezvezant neuze. Ne oa memez en ti nemed eur plahig yaouank a gambr ; he mamm a yoa ar vererez anezañ o veza sortiet war eur gefridi bennag. Kerkent ha ma welas he mestrez yaouank, e lamm war-dro he gouzoug en eur gemmeska he daelou gand he re ; hogen, o verzoud ar brezeliad glaz e kredas e teued d'he hlask heh-unan ha sempla a reas gand aon. Er mareou-ze, eh erruas he mamm dre eurvad, ha va zerjant a lavaras dezi pa he gwelas : setu amañ eur plahig yaouank a zeu va habiten da fizioud ennoh ; kredi a ran, hervez m'am-eus gwelet, ema amañ en heh anaoudegez hag evel-se ho-pezit preder anezi ; dond a rin adarre d'ho kweled pa hellin, hogen en noz hepken gand aon da veza eveseet. N'ho-pezet ket a aon, ni a zo republikaned vad, hag on-euz kemend a euz ha c'hwi ouz an droug a reer deoh. Kuzit-hi mad hepken, dihizit¹⁰⁶-hi evel ho merh, ha livirit eo c'hoar dezi pe gentoh c'hoar eur soudard en-deus he fiziet ennoh, va hini, dre egzempl, ha me respont deoh euz ar rest.

Carrier, argadet dre horregez ar segusionou¹⁰⁷ hag ar fae a atahinent, a ijinas ar bagou gand skoutillou, an divroidigez a-zonn¹⁰⁸, an dimeziou republikan hag euziou ifernuz all. Revoltet gand kemend all a dorfedou e pedis ar jeneral Canclaux d'am has da arme an norz, ha d'am erbedi d'ar jeneral Moreau.

Kent partial ez een va-unan da weled va diwalled yaouank¹⁰⁹ : va degemer a reas en eun doare bugelel pe a hrouadur, hogen gand gras ; komz a reas din kalz euz he mamm, ne hellen rei dezi kelou ebed diwarni ; gouela a reas en eur lavared din e oa he moereb vad distroet d'ar gêr. Evid gwir, en em brezanti a reas eun nebeud goude ; va zrugarekaad a eure euz va gouestl¹¹⁰, oh asuri din he-divije ar famill da virviken eun anaoudegez vad a gement-se ; rag, emezi, anaoud a reom an dellid hag an daillou¹¹¹ euz eun heveleb peuroberenn evid an amzer o ren. Neuze e lavaras d'he nizez pokad d'he dasprener ; va-unan he hemeris etre va diouvreh, ha pokad a ris d'he zal gand teneridigez. Karanteziou a reas din d'he zro en eur waska va dorn hag he has d'he muzellou. Touellet gand he zesteniou a anaoudegez, e liviris dezi e oen santuz¹¹² meurbed a gement-se, ha n'he ankounac'hfen biken : na me kennebeud c'hwi, e lavaras-hi din gand frankiz hag o ruzia, rag abaoe an distro euz va moereb ne baouezan ket da gomz ahanoh. Ar geriou-ze, lavaret gand eur hras hag eur glanded touelluz, va zrehas ha stagas va zonkadur ouz heh hini evid ar vuhez.

Prest goude e partiis evid arme an norz gand va heulier dirannuz¹¹³. Prezanti

¹⁰⁶ dihizit : di-giz : cheñchit he dillad dezi.

¹⁰⁷ segusionou : lazidigeziou, da lavared eo, laza an dud.

¹⁰⁸ an divroidigez a-zonn : sur a-walh : kas kuit an dud, lakaad anezo da zivroidi.

¹⁰⁹ va diwalled yaouank : an hini yaouank am-oa diwalled.

¹¹⁰ gouestl : emrousted.

¹¹¹ an daillou : ?. Bet troet gand Ifig ar Berr gand "risklou".

¹¹² Santuz : kizidig.

¹¹³ va heulier dirannuz : ar mignon a deu ganin dibaouez. "dirannuz" : ha ne hell ket va dilezel.

a ris va lizeri a erbed d'ar jeneral Moreau, ha d'an anoiou a Lanjuinais hag a G/Canclaux am degemeraz a-leiz divreh¹¹⁴ hag e gwir kenvroad. Ne oe biskoaz, me hen test, gwelloc'h den ; beza ez oa ken uvel ha ma'z oa jeneral braz, ha den, a gement m'a oufen, n'en-deveus hen anavezet mad, heb e garoud hag e respeted evel e dad propr.

E-pad ar hampagn-ze en-doa an dizeur da goll e hini, a berisas e Brest dindan hach¹¹⁵ ar Revolusion, koulz a va maeronez paour. Gouela a rejom a-gevred on dizeuriou boutin, ha neuze eo em-boe an abeg da anaoud an oll vadelez euz e galon, hag e wir garantez evid e vro. A ! hel lavaroud a ran adarre, evid gloar e vro, hag e hini e-unan, petra ne deo eñ maro en Hollenden¹¹⁶, neuze e vije diskennet en e vez goloet a lore, ar brasa hag an dinamma euz or jeneraled. Hogen ne ziarbennom ket an degoueziou, ha distroom adarre d'am istor.

Derhel a ren eun hentadurez lizereg gand moereb va diwallet¹¹⁷, a gomze din aliez anezi hag euz he herent harluet, en eur zisklêria din e pe leh eh halljen en em gaoud ganto. He c'hoar a- zeue ivez da goueza, eur verzerez, dindan kontell ar Revolusion : va fedi a ree d'her rei da houd d'he breur-kaer, an aotrou B..., e ree din anezañ ar poltred an enorusa, an hini am dougas a-ziaaraog d'e garoud. Va hargou a *Aide de camp* e-keñver eur penn-jeneral, o halloud eun devez rei din eun abeg bennag da gaoud eun emwel gantañ, e tiskuillis va dezo da V/Moreau, an hini am meulas hag a lavaraz din em skoazellje d'an abeg kenta.

Eur chañs vad or favorizas e berr amzer goude. Loeiz XVIII, harluet¹¹⁸ a Verona e miz ebrel 1796, a zeuas da gartier jeneral ar Priñs a Gonde, e Riejel, tost da Fribourh war ribl kleiz ar Rhin, d'an ampoent just ma teued da zina an arzao-brezel en-doa echuet ar hampagn-ze. Troupou an diou arme a chome en arzao. Moreau en-doa roet an urziou ar re rusta evid ma vije miret an aketusa reiz, ha na zalhed e nep kostez komzou fall. E urziou a oe heuliet gand aket. Ar postou a-raog hag ar hederien en em wele hag en em parlante evel pa vijent mignoned. Loeiz XVIII a evesaas e arme¹¹⁹, ha ne hellas en em vired da admira an arouez vrezelluz euz an arme republikan, e penn an hini en-divije hetet gelloud stourmi enebourien ar Frañs, hag ar re a nahe eun herberh dezañ. Ar priñs-se a yoa e pep tra din da brizoud eun heveleb arme. A-hend-all, a Frañs 'oa e-unan, ha ma ne wele ket enni a wizien¹²⁰ hen anaveze evid or roue, ez en em hlorifie da vihanna da veza o henvroad hag o breur hena. Moreau en-doa an dereadigez da lakaad skei ar champ¹²¹ war an oll linenn pa edo o paseal da evesaad e arme. An daou-zen-ze a yoa greet evid en em boell¹²².

Er mareou-ze e skrivis d'an aotrou B..., a ouien e oa en arme Condé, evid goulenn digantañ eun emwel : hen aotrea a eure gand despall¹²³. On emwel a oe

¹¹⁴ a-leiz divreh : savet diwar ar galleg "à pleins bras".

¹¹⁵ hach bet skrivet "hac'h" er skrid orin. "bouhal".

¹¹⁶ Hollenden : bro-Holland.

¹¹⁷ eun hentadurez lizereg gand moereb va diwallet : derhel a reen da genskriva gand moereb ar plah am-oa diwallet.

¹¹⁸ Harluet : kaset kuit.

¹¹⁹ evesaas e arme : a dremenaz dirag e arme evel selled outi.

¹²⁰ a wizien : gwaz ebed, den ebed.

¹²¹ skei ar champ galleg "battre au champ" : lakaad an taboulinou da ober trouz

¹²² en em boell : en em gleved.

¹²³ Despall : marteze "despaill". Heb gortoz pell, buan.

frank ha leal, evel etre daou vrezeliad leal o-doa kalz a draou da lavared kenetrezo, heb amzer da gemeroud¹²⁴. Lavaroud a ris va ano, ha dioustu e saillas war-dro va gouzoug, en eur lavared din : a !, aotrou G...! en em vriatom ! re a dlean deoh evid na vem ket mignoned er henta digemer. Aotrou, a liviris dezañ, n'em-eus greet nemed ar pezh a dlenn da ober, ha va brasa displijadur eo, abalamour n'em-eus gallet ober ouspenn. Anaoud a ran an oll zellid euz ho peurober, emezañ, en eur waska va dorn, ha resevit amañ trugarez eun tad reuzeudig a dle deoh miridigez e grouadur ar vuia-garet. He saveteet hoh-eus, aotrou ; deoh eo. Va hoar he-deus va instruet a bep tra, ha ne hallan nemed meuli ho choaz hag ho pleustrerez. On enori a ra on-daou; aotrea a ran da gement-se a-greiz va halon, ha va merh a vezo dleourez deoh euz ar vuhez hag euz e eurusted, sur on a gement-se. Santuz, hag anaoudeg eo touchet euz ho karakter kaer, hag a vremañ eo dispozet mad en ho faveur. Dalit, a lavaras eñ, en eur brezanti din eul lizer digand e hoar, lennit ar pezh a gemenner din war gement-se. Skrivet 'oa ar geriou mañ :

"Va breur ker, ho merh a gontinu da veza yah atao ha leun a anaoudegez evid he dasprener; he henderhel a ran er haranteziou mad-se, hag en doujañs evid he herent : ne anavez ket re all evid bremañ ; hogen evel emaoen en eun amzer a geflusk hag a wall youl, hag evel ne hellan ket, siwaz ! ez en em vugadi e tistrofeh souden d'ho pro, em-bez c'hoant da gaoud dezi eun difenner din anezi hag ahanoh, hag evid-se em-eus taolet va daoulagad war an aotrou G..., an hini, ma ne fazian (hag ez en em fiziit war ar poent-se e sellou eur wreg¹²⁵) n'eo ket oll divaniel¹²⁶ ouz koantiri ho merh, hogen, respeti a ra he stad, ha ne fellfe ket dezañ evid kemend zo er bed, me a zo zur, saotra en neb feson, kemend en-deveus greet eviti. Touchet on beteg an daelou euz an dereadigeziou-ze, ha c'hoant am-bez diouz va hostez e baea en distro, o preutaad, heb ma ouezfe, e gaoz en ho keñver. Saveteet en-deus eun teñzor, ha just eo eh aparchantfe outañ. N'he-devezo birviken eun aotrou lealdoh. Ahend-all, an aotrou G... a zo a famill vad, hervez m'am-eus klevet gand e heulier dellezuz, an hini a zo breur-lêz dezañ, ouspenn-ze oll, bez' en-deus kelennadurez, deskadurez ha bevidigez vad, hag eveldom-ni eh hirvoud war dizeuriou or mamm-vro gaer. Truez en-deus ivez ouz ol lod reuzeudig, hag aliez en-deus goulennet ouzin peleh e halljoh beza, hag hervez e houlennou n'em-eus neb mar¹²⁷ m'en-deus ar mennoz da ober deoh eun digor bennag war an dra-ze. Meuli a ran e brederiadigez¹²⁸ hag e wiridigez, hag e fizian a-raog war hoh aotreadur".

An aotrou B..., o kemer goude-ze ar gomz, a lavaras din gand karantez : va hoar he-deus barnet mad ho kalon ha va hini ; meuli a ran he choaz ; va merh a zo deoh, aotrou G..., a lavaras o serri stard va dorn etre e re. - A-greiz-kalon, a wir garantez hag heb keuz ebed, a respontis dezañ. - A youl vad, d'ar vuhez ha d'ar maro, evel ho peurober, a replikas¹²⁹ kerkent din. En em vriatad a rejom anezev, hag e houlennis digantañ an aotrezidigez da gaela¹³⁰ e verh hervez ar

¹²⁴ heb amzer da gemeroud : galleg. Heb koll amzer.

¹²⁵ eur wreg : eur vaouez.

¹²⁶ divaniel : savet war "van" (ober van da). Amañ ar hontrol di-van, nompas ober van.

¹²⁷ n'em-eus neb mar : n'ez eus mar ebed euz va ferz.

¹²⁸ e brederiadigez : ar pezh ema o prederia.

¹²⁹ a replikas : galleg.

¹³⁰ da gaela : lakaad e-barz eul leh gand eur gael tro-dro, evid ma rafe al lez dezi (?)

mennoz-ze. En em gimiada a rejom goude-ze, kontant an eil euz egile, evid nompas en em weled ken nemed eun amzer pell braz goude.

An aotrou B... a yoa eur brezeliad koz, en-doa greet brezel an Amerik, hag en-doa degaset gantañ euz ar vro-ze eur spered a frankiz hag a ouestlou evid gwellaenn e vro, ez em zantet meur a wech mezet dre ar rebech a sklaverez greet dezi. Aliez en-deveus lavaret din n'en-deveuz gallet biskoaz pardoni da V/Blackstone, kempred a V/Montesquieu, ha greet evid e brizoud, da veza lavaret penaoz ar Frañs, evel an Turki, a yoa eur vro a wall youl hag a sklaverez. Ped gwech a-houdevez, n'en-deus ket hen lavaret din en on disklêriaduriou. A ! m'he-dije seulamant al lez, evel or roue mad, falvezet ar frankiz hag ar gwellaennou goulennet, pegen kaer ha gloriuz e vije bet ar Frañs ! Hogen, heñveloud a ra¹³¹ penaoz ar reuz hepken a hellfe or sklêria sklêria¹³², hag evel pep hini ahanom en-deus e dleadou e-unan da zevenni, hervez e zalh partikulier, va re-me, a-zerviche e ti ar briñsed, a yoa d'o heulia ha da stourm dindan o bannielou, daoust petra bennag eh hellje beza a-hend-all va gouestlou va-unan : pep hini en-deveus e vicher evel a ouzoh.

Kerkent ha ma'h erruis er hartier jeneral, en em hastis da skriva da voereb an dimezell B..., an itron K..., ha da rei dezi da anaoud va emwel gand an aotrou he breur-kaer. Touellet¹³³ e oe euz va hammejou, va zrukaregaad a reas kalz, ha va asuri a reas eh aparchante kalon Sofia ouzin da virviken.

Ne gomzin ket deoh bremañ, hed-ha-hed, euz ar plah karadeg-mañ : lavaroud a rin deoh hepken, e oa eun êl a guñvelez¹³⁴, ha penaoz he-deveus greet an eur hag an dizeur euz va buhez, heb ehana evid kement-se da veza atao ker ker din, ha ken dinam ha ker glan. Allaz ! ar baourez kêz gwreg truezusoh eo bet c'hoaz he lod evid va hini, heb he-deveus bet biskoaz neb rebech da ober dezi heh-unan.

..... p. 220

Evid disklêria gwelloh deoh ar vammen euz va dizeuriou, ez an da ober eun distro vihan warnon va-unan, da lavared eo, da evesaad ar bloaveziou kenta euz va yaouankiz.

En em gaoud a ris e Breiz, evel m'am-eus lavaret deoh a-ziaraog, pa zavas ar hefluskou kenta enni ; enebi a ris gwella ma hellis dispahiou Leon, hag, en diwez d'ar hri a vrezel hag euz ar vamm-vro e riskl, en em ouestlis gand eur milion all a dud kaloneg evid pellaad an diavêzidi, gwarantisa on terouer, kenderhel ar peoh a-ziabarz ha reiza eur bleinadur lezenneg ; rag ne haller ket e nah hirio penaoz ar rouantelez groñs¹³⁵ e Frañs a dostae ouz he diwez ken dre he milierou a zizursiou gweluz d'ar re nebeuta gouizieg, ken dre ar sklêrijennou skignet dre oll Frañs ha memez beteg e treid an tron, e peleh mennoz ar poblou a èntra¹³⁶ abred pe ziwezad, hag a gav divennerien galoneg : test eo Loeiz XVIII, ar priñs gouizieka euz e amzer. Anaoud a reas pegen yaouank bennag 'oa, penaoz ar rouantelez groñs n'he-doa ket mui eur wir ren eged an demokrasi groñs, ha penaoz, ma ne deuled evez, ar brasa dizeuriou a ziredfe euz on dael entre eur bleinadur groñs hag eur ren lezenneg.

¹³¹ heñveloud a ra : war a hañval.

¹³² Sklêria : lakaad an traou sklêr evidom.

¹³³ Touellet laouen

¹³⁴ eun êl a guñvelez : eun êl kuñv.

¹³⁵ ar rouantelez groñs : ar roueelerez diharz.

¹³⁶ a èntra : a erru.

Deut da veza roue, e frammas ar skwer gand ar gelennadurez, hag e roas e Chart, petra bennag ma hellfed da lavared anezi, a zo euz on oll Goñstitutionou an hini on dere ar muia hervez or boaziou skannv hag aveleg.

Evel m'am-boa resevet eun deskadurez vad, ha m'am-boa ment, e falvezod dioustu va lakaad da gabiten ; hogen naha a ris krenn : beza em-boa ivez va mennoziou republikan, ha ne felle ket din dleoud va inraog¹³⁷ nemed d'am dellid ha d'am skiantchou arnodet. C'hoantat a ris 'ta deraoui dre veza soudard hebmuiken ; en em ofañsi a rejod euz va dinah ; kenderhel a ris koulskoude, ha fiñveza¹³⁸ a ris memez dre en em ganna en duvell evid finisa¹³⁹ ar striv dibaod-se a denne warnon galvou amzere. O ! Pegen kemmet eo hag an dud hag an traou abaoe ! hogen, felloud a ree din ivez beza eul La Tour-d'Auvergne bihan, a veuled gand rezon, e zivan¹⁴⁰, e ouestl hag e garantez stard evid e vamm-vro. A ! ra vije plijet gand Doue, e vije bet an oll Hresianed ha Romaned La Tour d'Auvergne¹⁴¹, ne vije ket bet ar Frañs saotret gand kemend a dorfedou ha gand kemend a gemmeskou hag a droidellou mezuz ha displet. Hogen treverz a ratou¹⁴², ha disroom din-me. Re vad e oa 'ta ober ahanon eur soudard hepken, ha pa ne vije nemed peder eur warn-ugent, hag evid ma sevenfen e gwirion an dleadou kenta, e oen lakeet e ged e-tal dor Moreau, an hini or-boa a eur vouez¹⁴³ lakeet da benn war or bataillon e Poñdi. En eur ger, e nebeutoh evid daou viz, e teuis da veza kabiten en despet din, en eur dremen koulskoude dre an derez a gaporal, a zerjant, a zouletanant hag a letenant : hogen a-barz kemeroud ar gemmenadurez eus va hompagnunez e ris dezi e berr gomziou, eur brezegenn grenn¹⁴⁴, e roen enni dezi da anaoud va reoliou brezelieg ha politik ; enno e tisklêriis dezi ne dehfen birviken, hag evel-se n'o-doa nemed ober o reflegzion. Va respont a rejont gand kriou a joa. Gwir eo, va hompagnunez a yoa kompozet a skolaerien yaouank. Eveldon, oll or pennou karget a Grezianed hag a Romaned, e oam bet diorret anezo dievez er skolachou, ha pep hini ahanom a yoa aozet, hervez e voaziou, da zeveni roll Brutus, hini Metius, hini Caton, Aristid pe Thémistocl, etc. etc. Hini ahanom, me hen asur, ne venne neuze dond da veza eur H/Caesar, eur H/Cromwell pe eur Monk ha peurgetket da werza e vamm-vro evid rubanou ha titrou vên a lakeem gand kemend a joa dindan an treid. E gwirionez, ned oam koulskoude nemed Alzibiaded karadeg, ar roll, hebmuiken, euz ar re goz, a-heñvel ouz doare skañv ha kemmuz ar Frañzisien. Ahano al levenez diskreduz-se euz an armeou a Frañs e-kreiz ar brasa dienez. Ped gwech evid gwir n'on-eus-ni ket charmet or goueliou republikain hag or poaniou dre or hanouennou hag or bal-Gerne, o tañsal, goloet a billou, en-dro d'or bidonou leun a zour hepken. An ingalded a yoa klok : or jeneraled o-unan n'oant ket gwelloh gwisket evidom. Koulskoude an armeou a Frañs n'anavezent ket neuze petra 'oa preiza, dre ma lakaent neuze ivez or gourhemennerien o hloar da vale war-

¹³⁷ va inraog : mond en a-raog.

¹³⁸ fiñveza : ha 'benn ar fin.

¹³⁹ finisa : dond a-benn da echui gand

¹⁴⁰ e zivan : savet a-ziwar « man », ober van da. Neuze ne ra van ebed diwar-benn an traou fall a hellfe beza bet lavaret diwar e benn.

¹⁴¹ e vije bet an oll Hresianed ha Romaned La Tour d'Auvergne : iskiz eo ar frazenn-ze.

¹⁴² treverz a ratou : Kuit a ratou.

¹⁴³ a eur vouez : galleg. A-du e oa an oll.

¹⁴⁴ eur brezegenn grenn : eur brezegenn verr.

droad e penn a-raog dim, ker fall boutaouet ha ker fall gwisket evel dom on-unan, hag o tougen evid oll verkou a zisheñvelidigez nemed saeou truillekoh c'hoaz dre ar stourmou, aroueziou mil gwech meulusoh, hervezon-me, eged an oll froudereziou hag ar hroaziou-ze ez int bet a-houdevez marellet ganto. Harozed oant neuze, ha diwezatoh, n'int bet ken, d'ar muia oll, nemed sklaved skeduz. Ya, den yaouank, neuze ar gwir soudard a Frañs, reizet drezañ e-unan, e-kreiz an diskredusa dioueridigez, a yoa eur gwir-zetezen¹⁴⁵, hag an ofiser, dizambisiuz, dijai, a-zerviche a skwer d'ar zoudarded kentoh eged da bennadur¹⁴⁶; ar jeneral e-unan, heb karantez direizet evid ar hloar, heb ezomm dispignuz a ziskouez hag a fouge, o kousked hag o tebri evel ar zoudarded, ne oa e-unan nemed eur gwir plebeian, simpl en e vevidigez hag en e gomz, hogen poulzet er-mêz euz ar reñkou gand eur ijin braz en-doa a-veh eun anaouedegez dister. Neuze 'oe, ez en em gavas oll peurhreet, evid ar momant riskl¹⁴⁷; Dugommier, oh en em renta war-droad, tri-ugent vloaz dezañ, euz a B/Parroy d'e arme e bro-Spagn; La Tour d'Auvergne, o vale en e gostez divoutou; Desaix, den fur ha modest, n'en-doa evid oll gwiskamant hag aroueziou a vrezel nemed eur gapotenn hriz hag e epaoletennou a jeneral gwriet war e ziskoaz; ar Moreau-ze, n'oa ket bet ganet evid mervel a-du gand eur H/Kezar a Rusia, ha a yoa a-gevred ker braz ha ker simpl m'her hemered atao evid eun all; an Hoch-se, kouezet ker yaouank ha keuziet d'an oad a 30 vloaz evel eun tad d'ar vamm-vro, hag ez eus lavaret m'en-divije bevet betevremañ, hag e vignoned immortal¹⁴⁸, Kleber, Joubert ha Marceau, birviken Bonaparte n'en-divije kredet mennad¹⁴⁹ er gurunenn. Setu-aze an harozed hag ourgouill on armeou, dre o gouestlou hag o divan a zerviche a skwer d'ar aoudarded a-greiz e sortient. Meur a wech memez int servijet da skweriou d'ar zetezened ar re harva hag ar re vertusa; hag, heb mar, en abeg-se eo, eo bet lavaret e oa en em dennet enor a Frañs d'or hampou. Ne hellan gwelloc'h disklêria deoh bevidigez ar brezelegaerien euz an amzer, nemed o tanevelli deoh ar peurlavar mañ, euz a La Tour d'Auvergne, a yoa a-gevred deol¹⁵⁰ ha gwirieg. Distag evel Epaminondas, diouz pep tra, e tinahas atao an oll donezoniou hag an oll zereziou a enor. N'en-doa nemed 500 Lur leve: kalz 'oa, emezañ, evid eur brezeliad dindan an armeou, hag a-walh evid eun den ez en em gontante gand eul levr bennag en e zistro pe solitud, en-doa atao unan en amzer a vrezel, e-keñver e gleze. Eun devez, eur hannad ar bobl, dileuret e-keñver an armeou, fier euz e veli hag euz e halloud, a ginige dezañ e skoazell, on haroz, a yoa neuze er brasa dienez, a lavaras dezañ: galloudeg braz meurbed oh 'ta?; - heb mar, eme ar hannad balh. - Mad! goulennit evidon... - Petra?... Eur rejimant? Nann, a respontas an den uvel La Tour d'Auvergne, eur re voutou ler hepken.

Her goulenn a ran diganeoh, den yaouank, ar re voutou ler-ze goulennet evel eur hras vraz gand an haroz-se, hag i ne reont ket muioh a enor dezañ eged an oll rubanou ha gourizou ez eo bet diwezatoh goloet ganto evid priz

¹⁴⁵ Zetezen: plebeian.

¹⁴⁶ da bennadur: beza e penn anezo.

¹⁴⁷ ez en em gavas oll peurhreet, evid ar momant riskl: iskiz eo ar farzenn. Neuze e oant prest da zerhel penn ouz an oll dañjeriou.

¹⁴⁸ Immortal: galleg. Divarvel.

¹⁴⁹ Mennad: soñjal.

¹⁵⁰ deol: ger relijiuz, greduz.

gwerz o bro ar re da houde disples¹⁵¹. Bez' ez eo ar gwir haroz euz ar Revolution hag euz a Vreiz, pazeogwir, Moreau, siwaz, n'en-deveus ket gouezet beza. Bez' ez oa ivez gand rezon hini va eontr, ha n'ehane d'e rei din evid skwer. N'em-boa, siwaz, heñvelidigez ebed ouz an den braz-ze, nemed en e ouestl evid e vamm-vro hag e garantez evid e nesa. Añsao a ran memez n'em-eus resevet netra digand Doue a zeu d'am disheñvelloud diouz an dud all. Koun em-eus hepken, en on divuziou a skolach pa hoarienn al Laer, e reed din tro-ha-tro, seveni ar roll a damaller hag a zivenner, ha va hendiskibled en em blije ouz va huala dre ar hargou eneb-se. Karoud a reed ouz va hleved o vreutaad an eil tu hag egile. Kemered a ris va-unan goud da gement-se, peurgetket evid roll an divenner. Ar mennoz euz eun dinamm tamallet, va enaoue ha va entane, ha beza em-boa neuze, a lavarar, eur momantchou bennag a helavar. Gwir eo ez een a-wechou d'ar palez evid studia an dispahiou hag ar hefluskou kaer a helavar a Chapellier hag a H/Gohier ; ar henta a dremene evid or Siseron, hag an eil evid an Demosten euz a Vreiz.

Meur a wech ivez oa bet c'hoarzet euz va hefluskou dibaot ; hogen evid en em zifazia, ez em vragen o tispaha dirag va melezeur. A-nebeud em-boe eur prezeg kaerroh hag eun dispah bravoh. Dond a ris ivez aketuz meurbed er reol, ha dre an hent-se e roenn nebeutoh a grog d'am enebourien, rag beza em-boa re estlamuz meurbed, hag ar re-ze am responte dre va lavar va-unan¹⁵², p'am-boa da vreutaad an eil tu hag egile. An ebat bugalel-ze, a zo bet talvouduz braz din a-houdevez, bewech ma'z on bet oblijet da gomz a-ouez¹⁵³. Ne hellfed ket re diorren ar skiant-se dindan eur ren parlamanter¹⁵⁴, ez eo atao talvoudeg braz ennañ gouzoud komz a-ouez euz an traou olleg, en eun doare deread hag êz.

Va flegou en em zouge ivez da studia skiant ar renadur ha kerkent ha ma 'oen eur skolaer e gwir, e kemeris ar reoliou-mañ euz ar Montesquieu brudet braz, e tle ar poblou, en amzer a vrezel, en em ober an eil d'eben an nebeuta droug galluz¹⁵⁵ evid dond a-benn euz o dezo ; hag en hini a beoh, ar muia vad galluz evid kenderhel o mignonach. Evel-se, hervezon-me, ne dlefed ket ober ar brezel d'ar re n'e hreont ket deom. Hervez ar reol-ze 'ta, e tleer atao respeti ar gwiragez, ar vugale, ar re goz hag ar veleien. Rag-se, neb gwastadur, preiz na moustr ebed ne dle beza aotreet er brezel, memez pa'z eo ar gêr kemeret dre stourm, rag neuze memez ne dleer skei gand ar hleze nemed ar re a sko gand ar hleze. Hogen neuze ivez, evid gopraad ar stourmerien e karfen eh aparchantfe an oll draou a vrezel d'ar breizerien evel en arme a vor.

Trehet gand ar helennadureziou-ze, em-boe an eurvad da stabilia¹⁵⁶ em hompagnunez eur reiz ken aketuz ha n'am-eus ket a eñvor em-befe ranket rebecha, e pad an daou vloaz kenta euz ar brezel, eun dievezted hepken, a-eneb an urz vad pe reiz ar hompagnunez. Hogen a-houdevez, pa gemeras an demagoged¹⁵⁷ pe ar re gounnaret¹⁵⁸ plas an dud onest, ar reiz vrezelieg en em

¹⁵¹ disples : iskiz. Displeg, marteze, da lavared eo, ar re deuet war e lerh (I. ar Berr).

¹⁵² va lavar va-unan : ar pez a laaren va-unan.

¹⁵³ a-ouez : a-ouez d'an oll re.

¹⁵⁴ eur ren parlamanter : eur gouarnamant gand eur parlamant.

¹⁵⁵ galluz : posubl.

¹⁵⁶ Stabilia : lakaad.

¹⁵⁷ an demagoged : al lorberien.

¹⁵⁸ ar re gounnaret : ar re eet sod gand...

laoskas en eun heveleb doare m'en em welis oblijet aliez d'en em lakaad vanan e ged e-tal d'or skoliou merhed ha leandiou evid o diwall hag o miroud diouz an torfedou ar re vezusa. Va hundu a dennas warnon meur a rebech evid eur brezeliad a Frañs : ar zoudarded am galve dre hoaperez ar Marheg republikan, ar Bayard revolusioner, ha re all am galve krenn Kapusin.

Evel ma ne ouien ket an teutach¹⁵⁹ en derou ar brezel, ha ma 'oen kreñv braz em latin, e lojen dre choaz er presbitaliou, leandiou, menehiou¹⁶⁰, abatiou, hag en eskoptiou e leh em-eus rentet meur a beurservich¹⁶¹ ha greet meur a vignon braz. Koun em-eus dreist pep tra, o veza kemeret eun devez va lojeiz e ti eun Eskob pinvidig-braz euz an Almagn, unan en-doa eun nizez yaouank koant meurbed, eh arruis just eno d'an ampoent ma felle da zoudarded diboell ober violañs dezo : en em zervichoud a ris euz va galloud evid gourhemenni dezo chom trankil, hag evid kretaad va urziou e kemenniz d'am heulier dirannuz¹⁶², da vond euz va ferz da lakaad strolla va hompagnunez ha da lavared dezi en em renta afo d'an Eskopti. Va gourdrizou o habaskaas, hag an urz reizet, an Eskob, n'oa ket evid dond euz e stobell¹⁶³, heb gouzoud e pe doare rei din testeni euz e anaoudegez vad, a vennas krenn din e nizez e priedelez. Trugarekaad a ris ar prelad, hag evid mired na zeujen d'hen ofañsi dre va dinah, e tanevelliz dezañ va buhez ha va dezliou¹⁶⁴. A, aotrou ! 'lavaras eg din, o sailla war-dro va gouzouk; setu aze just an den a fell din, hag hel lavaroud a ran deoh adarre, va nizez a zo deoh ma c'hoantait. Goude-ze, ouz he gervel kerkent, e lavaras din e latin pa he gwelas o tostaad : « Evesait mad outi ; setu-hi aze, setu aze an teñzor a vennan deoh : n'eo ket da veza disprizet, ha meur a briñs a Almagn o-deveus hi goulennet ouzin ». Ruzia a ris pa he gwelis, ha respont a ris d'ar prelad : « e gwirionez, ma ne vije ket dija gouestlet va halon, ne oa dirag va daoulagad eur ebed par d'an hini da veza pried d'eur personach ker kaer ha ker grasiuz. Gweled a reas va embaras¹⁶⁵, hag o tiougani ar pez a yoa etre he eontr ha me, e vousec'hoarzas en doare an dudiusa hag an touellusa. Heh eontr a reas dezi ruzia d'he zro, o komz dezi euz ar mennadou en-doa greet din a-ziaraog, hag o rei dezi d'anaoud da be seurt den he hendileure¹⁶⁶. Troublet ha mezuz eur pennad, e kemeras prest goude he grasvad hag he chalmou natural, hag e lavaras din en eun doraie touellusa : « E gwirionez, aotrou, ne hell ket va eontr ober din eur mennad hag a blijfe muioh d'am halon, ha petra bennag ma livirit euz va gouenn a-viskoaz, ne gredan ket o-defe biken va daou hartier ha tregont da ruzia euz eur gwir marheg evelдох. » Evid oll respont e pokis d'he dorn, hag o fedi a ris da aotrea din o mignonach, oh o asuri e lakefen atao enni ar brasa priz. Ar prelad mad am gwaskas ouz e beultrin, hag a-houdevez e teuis da veza ar mignon euz an ti evel pa vijen bet a-viskoaz unan euz e vemprou ar muia-karet.

Hel lavaroud a ran heb avel, mar doa va reoliou garventuz¹⁶⁷, va

¹⁵⁹ an teutach : deutsch, ar yez alamant.

¹⁶⁰ Menehiou : manatiou.

¹⁶¹ meur a beurservich : rentet kalz a zerichou dreist.

¹⁶² heulier dirannuz : an hin a zo gaantañ bepred.

¹⁶³ e stobell : enoet braz-kenañ e oa, aon e-noa bet.

¹⁶⁴ va dezliou : galleg. Mantret e oa.

¹⁶⁵ va embaras : galleg. E oan luziet.

¹⁶⁶ hendileure ken-sileuri, rei da.

¹⁶⁷ garventuz : savet war "garo" : striz.

bevidigeziou¹⁶⁸ ne oant ket nebeutoh garo¹⁶⁹, ha, siwaz, meur a wech em-eus bet an abeg da wiria ez oant kalz gwelloh evid re an darn-vuia euz ar hloer a henten, ha koulskoude, kalz am-eus gwelet e-pad va hampagnou.

Al laoskentez euz ar reiz vrezeleg, fazi kalz euz va henseurted, va reoliou digeflusk, va frankiz war an abeg, on drougverziou, an dizurz, pep tra en diwez, a dennas din meur a striv, ha displijet diouz ar servich, ne heten mui nemed eun abeg aotreüz¹⁷⁰ d'e guitaad. Ar peoh a Gampo-Formio greet dre halloud hag ijin eun haroz yaouank. Koulskoude, ma vo lavaret en eur dremen, ez on atao en em zifiziet eun nebeud anezañ, a aotreas din da zeveni va dezo. Ar republik a yoa anavezet, e zalh¹⁷¹ a yoa nann hepken gwarantiset, hogen c'hoaz douget d'e harzou natural, hag e pe leh en despet d'an oll gevredigeziou¹⁷² euz ar broadou all oazuz, e rankor abred pe ziwevad e establisa, ken evid silvidigez ar Frañs ken evid peoh ar bed e-unan.

Treher an Itali, re yaouank c'hoaz evid gelloud en em lakaad e penn ar bleinadur, a vennas brezel Ejipt, hag a lakeas ober eur brezel displeal, hag a zakrifias 40 mil den evid, o hedal, lakaad komz anezañ. Kement-se ne oa nemed c'hoari eun divrazer¹⁷³. Diwezatoh, erruet el leh ma felle dezañ, e sakrifias d'e valh ha da eur hloar diwalhuz¹⁷⁴ milionou euz e genseurted heb truez ebed evid eur vroad he-doa greet kemend evitañ, ha ne houlenne digantañ evid priz a gemend a wad hag a zakrifisiou a bep seurt, nemed eun nebeud a liberte, a frankiz, hepto, ar poblou ar re vrudeta a zo ivez ar re reuzeudika.

Bonapart a zo heb mar ar brasa den a vrezel a oe gwelet adaleg Kezar betevremañ, hogen ivez an den divana¹⁷⁵ hag an digasa e-keñver e nesa, ha ne venne nemed ennañ e-unan. N'oa ket e gwirionez eur maher hag en em blije o wasta e genseurded, hogen lavaret e vije greet a-youl penaoz n'en-doa netra a humen¹⁷⁶. E galon, war ar poent-se, heñvel ouz eur sklasez, ne lakae da reded dre e wazied nemed frim e leh ar gwad kalonuz-se ma n'on doug da gared ha cherisa on nesa, da vihana da gaoud truez ouz o dizeuriou hag o enkreziou. Nann, nann ne veulan ket ar gwall degemer a zo bet greet dezañ en e sklaverez, hogen evid servichoud da egzempl d'ar vaherien euz an amzer da zond, pa'z eus ez em gavet eur bleiner digalon ha displed a-walh evid seveni en e geñver roll mezuz eur baher kriz¹⁷⁷, kavoud a ran ez eo kement-se eur seurt a zizro a justis Doue, en-deveus arnodet d'e dro war an douar ar memez fallagriez, ar memez dizanaoudegez hag ar memez ankounah euz ar gwiriou ar muia sakr e-touez ar gristenien, en-doa e-unan lakaet dindan e dreid, e-keñver kemend a dud reuzeudig maro evid difenn o mamm-vro, o frankiz hag o liberteou. Ya, den yaouank, rezon hoh-eus, Bonapart a yoa heb mar eun den skiantet braz hogen bez' e oa ivez eun den kabluzeur, nompas kemend

¹⁶⁸ bevidigeziou : savet war «“beo“, “beva“ : va doareou-beva.

¹⁶⁹ ne oant ket nebeutoh garo : galleg : ne oant ken ken garo.

¹⁷⁰ aotreüz : ger ijinet. Eun abeg mad.

¹⁷¹ e zalh : an terouer a oa e dalh ar Republik.

¹⁷² gevredigeziou : kenkrevreadou.

¹⁷³ divrazer : deraouer.

¹⁷⁴ diwalhuz : diwalh, dirankon.

¹⁷⁵ divana : divan : difrom (savet di-man).

¹⁷⁶ humen galleg : denel.

¹⁷⁷ eur baher kriz : Hudson Lowe.

c'hoaz evid an oll droug en-deus greet deom, pe bet kirieg, hogen abalamour d'an oll vad a helle hag a dlee da ober deom, ha n'en-deus ket fellet dre e ijin fall. A ! Pe vern¹⁷⁸ eurusted ar Frañs ma teuje d'en em ober impalaer hag e teuje da ober rouanez¹⁷⁹ diouz e hiz ! An den en-deveus kredet lavared d'e niz¹⁸⁰, mab e vreur propr, greet roue gantañ e-unan, penaoz e pe stad bennag e teuje e bolitik hag e interest d'e lakaad, e dleadou kenta a oa en e geñver e-unan ; an eil e-keñver ar Frañs, ha penaoz e oll dleadou all, memez ar re e-keñver ar poblou ma hallje beza galvet da vleina eun devez, ne zeujent nemed goude ar re e dlee dezañ, e impalaer. An den-ze, emezon-me, en-deus en em ziskuliet e-unan d'on nized da zond ar re bella, hag en-deus roet dre ar gomz-se hepken da anaoud ar goueled euz e galon : honnez eo ar rogentez heh-unan, henez eo ar Me-ze seul-vui hegasoh ma sorti¹⁸¹ a henou eur hrouadur euz ar Revolusion en-deus mouget e vamm propr. A, den yaouank reuzeudig ! ma ne deu ar geriou sakr a vamm-vro hag a frankiz da lakaad ho kalon da lammed en ho kreiz ha da iñspira deoh an euz ouz ar vaherien, dinahit an anoiou c'hweg a Hall hag a Vreizad ; kit en Turki d'en em ober maher pe sklav, ha da venniga atao ar gouriz taguz ouz hoh aotrou hegarad !

Bonapart n'en-deveus biskoaz va zouellet. Aba ma lennis e zisklêriadur d'an arme a Itali hag e embann brudet d'ar bleinadur¹⁸², em-eus dioustu diouganet an den. Admirer em-eus e skiantchou brezelieg, hogen atao em-eus difiziet euz e bolitik troidelluz. An esperiañs¹⁸³ he-deus prouvet em-boa e varnet mad. Ra vije plijet gand Doue e vijen en em dromplet !.. Hel lavaroud a ran adarre, adal e zivud¹⁸⁴ em-eus heuliet ha studiet heb ehana Bonapart, ha ne deo ket en em ziskouezet den, evel m'am-eus hel lavaret uheloh, ker kriz evel ma'z eus bet plijet hel lavared. Ne oa ket ker buaneg memez, evel m'en-deveus aliez diskouezet beza. Pep tra a oa eur jed¹⁸⁵ gantañ, ha faea a ree an dud muioh evid n'o hasae. Divanuz ha dibreder war o stad gand m'ah heuillfent e youliou, ha lavared a ree nêt o komz ouz an dud kadarn euz e armeou, "kemend-se ha kement-mañ a wazien em-eus da zispign bep bloaz" ! Ar fae-ze euz an dud, displedet re e karg ha souez ar bobl evitañ o-deveus muioh skoaziet da sklaverez ar Frañs ha noazet da wallaenn euz or frankiziu eged an oll gasoni ha droug-youl an Ultraed a-eneb ol lezennou ha gwiriu nevez, hag red eo bet kaoud an oll nerz a spered ha youl vad Loeiz XVIII, evid o henderhel hag evid or redia d'o frizoud ; rag al Largenté¹⁸⁶ o-unan, a gri ker kreñv hirio, ne oant ket douget evito da genta, ha kevrenneien Bonapart a venne war gement-se evel an Ultraed pe gounnaret¹⁸⁷ : an disheñvelidigez hepken a yoa entrezo, 'oa penaoz ar re-mañ, evel gwir lubaned¹⁸⁸, en em droe a-nevez war-zu ar saoh-eol, en-dra ma selle c'hoaz ar re all, e kiz tuchentil nevez ha dre eun dilerh a

¹⁷⁸ pe vern : savet diwar "Ne vern". Petra a ree dezañ...

¹⁷⁹ rouanez : rouaned.

¹⁸⁰ d'e niz : Eugène de Beauharnais, eil-roue an Itali.

¹⁸¹ sorti galleg. ma teu e-mêz.

¹⁸² d'ar bleinadur : d'ar gouarnamant.

¹⁸³ esperiañs : galleg. skiant-prena.

¹⁸⁴ adal e zivud : adal m'en-oa komzet, a-dal ar penn kenta.

¹⁸⁵ eur jed : jedi. Itrikou.

¹⁸⁶ al Largenté : ar re a zo frank o mennoziou.

¹⁸⁷ gounnaret : kounnaret eo an Ultraed.

¹⁸⁸ lubaned : tud luban. (Savet e-neus an oberour eun ano-kadran gand an ano-gwan).

voaziou fall, ouz kostez ar huz-heol ; hogen o mennoz a-unan a yoa da gaoud eur mestr groñs, ha gwelet e vijent bet a-nevez o tougen ar memez lifreou ha kemmesket er memez kambrou a-ziaraog evel a ziagent. Hogen, kuitaom ar sujed trist-mañ, ha distroom d'am istor.

Distroet e-touez va zud e kerzen¹⁸⁹ euz eun eürusted klok. Tad 'oan da zaou grouadur karadeg, eur mab hag eur verh. Va fried a yoa ar wella hag an tenerra euz ar priedou. Bez' e oa a-gevred, kuñv, hegarad, karantezuz ha doujuz, ha pell diouz c'hoantaad beza mestrez ha digabestr evel an oll gwragez euz an amzer brezant. Bez' e kaven, er hontrol, n'en em brize ket dellezuz a-walh da veza va eil ha va farez. Atribui¹⁹⁰ a reen he harantez doujuz-ze d'an anaoudegez ne skuize kammed o rei din an testeni en disterra abeg. Eun devez e ris dezi rebechou tener war gement-se, hag e liviris dezi e c'hoantaen ivez dleoud eun dra bennag d'ar garantez. "Ah ! aotrou G... !" respountas-hi din-me ; "c'hwi eo an dizanaoudeka euz an dud, rag me ho kar euz oll galloudou va ene, ha m'em-eus eur rebech bennag da ober din war ar poent-se, eo, marteze, da gaoud re a garantez evidoh". War gement-se e pokas din, en eur lavared din, "peoh war gement-se, va mignon, rag ne anavezan fin ebed d'am harantez evidout, hag aliez e houlennan pardon ouz Doue euz eur garantez ker braz evidout ; hogen pa vennan, an objed euz va oll azeulidigez eo va dasprener, va fried, tad va bugale, e sortian ouz va zibedi¹⁹¹ c'hoaz leunnoh a garantez evidout. Doue a lenn em halon, hag a bardon din, heb mar, va zeneridigez zibaot.

Gaou hoh-eus 'ta, a lavaras-hi din goude, en eur hoarzin, oh ober din eun heveleb rebechou : eur pried fur ha poell ne dle ket klask anaoud gwander e wreg, memez dreizañ, nag homañ o rei dezañ da anaoud. Eur wreg hlan a dle ruzia atao euz he gwander braz, memez evid he fried, hag evel-se, c'hoaz eur wech, peoh evid biken war kement-ze.

Deol ha karantezuz e kare kalz lennadur ar Bibl, ha bez' he-doa, a gredan, eur gwander evid Rachel. En or mignonaj, he galven aliez dre an ano-ze, hogen hen dinah a ree atao, er eur lavared ne oa na ken deol, ker mad, ker koant na peurgetget ker gouzañvuz hag hi : penaoz e yoa ivez eun dra bennag ne bardonfe biken, hogen, dre eurvad, Doue a yoa deut da skoazella ar halonou tener euz ar gwragez keiz en eur zifenn dimezi d'an diou hoar hag an azdimezi pe an avoultriez. Henez eo an drujerez hepken euz ar feson-ze, a gemend he-defe lavaret en or partikulier. Ne oe biskoaz ivez gwreg glannoh na vertuzusoh : ar hlanded hag an dereadigez o-unan e oa. Pebez gras ha pebez sevenidigez en heh oll zalh ! Pebez touellidigez¹⁹² ha pebez kuñvelez en he gweled ! Pebez madelez ha pebez hegaraded¹⁹³ en he degemer hag en he homzou ! Ar mousc'hoarz a yoa atao war he muzellou, ha ne ouie naha netra. Sevenn ha karantezuz e-keñver an oll, ne anavezen enebour ebed dezi. Allaz ! ma'z eo diwezatoh kouezet merzerez euz an herezi mezuz, da vihanna n'ez eus rebech ebed da ober dezi heh-unan, evel m'her gwelim amañ war-lerh.

Reuziou ar vamm-vro, azoberiou¹⁹⁴ ar brezelioù a-zeuas a-nevez da reustla

¹⁸⁹ e kerzen : ez een war-raog, eüruz-kenañ.

¹⁹⁰ atribui : me 'gave din

¹⁹¹ va zibedi : va zi pedi, va zal leh ma pedan.

¹⁹² touellidigez : iskiz, implij ar ger-ze. Pegen plijuz e oa.

¹⁹³ hegaraded : pegen hegarad e oa.

¹⁹⁴ azoberiou : ger bet savet. Dilerhiou.

on eürusted, hag am galvas d'an arme. Ar wech-mañ ez is da hini an Itali gand ar jeneral Moreau, e oan deut mignon dezañ adarre. Prest goude e oe lammet digantañ ar gemmenadurez, a oe roet da Joubert. Indignet e 'oen euz eun heveleb dizanaoudegez hag a zinerz a-berz ar bleinadur, rag anaoud a reen penaoz ar jeneral, pell diouz beza greet netra a hellje tenna warnezañ eun heveleb droughras, a zellide, er hontrol, an anaoudegez dre e zistag diouz pep tra¹⁹⁵ hag e ouestl evid mad ar Stad. Moreau, er hontrol, habask ha poell, a chomas en arme evid skoazia dre e guzuliou ar jeneral yaouank lakaet en e leh, a brederie eur stourm braz dindan nebeud a-zeveziou ; e gwirionez, e oe roet hebdale goude, hag ar viktor, evel e-unan kourouset¹⁹⁶ ouzom evid beza dilemmet he mignon, a oe 'eneb dim : Moreau koulskoude en em gannas ennañ¹⁹⁷ evel eur gwir soudard. Joubert a oe lazet ha Moreau a azkemeraz ar gourhemenn euz an arme evel pa ne vije ket bet diblaset¹⁹⁸, hag evel pa en-divije e-unan kollet an emgann. Añsao a ran n'e welis biskoaz brasoh evid en deiz-se. Hennez eo heb mar ar haerra peurober¹⁹⁹ euz e vuhez, hag an hini hen tosta ar muia ouz an harozed koz gand e oam touellet ganto ; evel-se ivez ne oa nemed eur hri a zouez hag a estlamm en arme oll. A-houdevez em-eus gouezet dre unan euz ar gannaded karget dre berz kuzul ar gozidi da redia ar bleinadur da gas kuit daou euz e vemprou ha da lakaad Joubert e-leh Moreau. D'ar helou euz emgann Novi hag euz oberenn gaer Moreau, e oant oll souezet gantañ, ha karget da skriva al lizer a genlevenez a skrive dezañ war kement-se kuzul ar gozidi, e oa ken touellet gand brazder e ene ma teuas an oll tan²⁰⁰ heb mar a dlee iñspiroud eun oberenn ker kaer, oh enaoui d'e dro e hini, ne welas mui e Moreau nemed eun haroz daskoret²⁰¹ euz ar Hrezianed hag euz ar Romaned, hag e stil²⁰² o santoud euz e douellidigez²⁰³, ar jeneral-ze en-deus dleet beza kontant ouz e lizer, ha kaoud ennañ eun dihaou d'an displealded hag an dismegañs a yoa greet dezañ. A-houdevez, eme ar hannad-mañ, Moreau a yoa deut da veza va den dreist ar re all, ha pa drubardas²⁰⁴, e welis e varo evel ma wel eun amourouz touellet e vestrez karet en despet d'he displealded.

En diwez, an dizeuriou a waste ar Frañs a baouezas hag heb arvar deiziou kaer a dlee luha a-nevez war or mamm-vro, pa zeuas an Tonkadur oazuz euz on eürusted da zegas Bonapart d'ar gêr, an hini hepken euz an oll grouadurien euz ar Republik greet evid he maha hag he has da get, goude beza da genta kontribuet d'he gloar ha d'he galloud. Evel m'am-eus hel lavaret uhelloh, krouadur dizanaoudeg, e tiframmas kalon e vamm.

Dre zizeur evid Moreau, en em gaoud a reas e Pariz par erruas enni Bonapart, ha bez' en-doe, daoust d'e vennoziou e-unan, ar gwander d'e skoazia en e

¹⁹⁵ dre e zistag diouz pep tra : galleg. Dre ma oa distag diouz pep tra.

¹⁹⁶ kourouset : galleg ; kounnaret.

¹⁹⁷ ennañ : er stourm.

¹⁹⁸ diblaset : torret euz e garg.

¹⁹⁹ peurober : ger bet savet ; an dra e-neus greet.

²⁰⁰ an oll tan : ar birvill.

²⁰¹ eun haroz daskoret : eun haroz heñvel ouz...

²⁰² e stil : galleg ; e zoare skriva.

²⁰³ e douellidigez : ober a ra an oberour gand "touell" evid lavared "from".

²⁰⁴ pa drubardas : mond a reas Moreau a-eneb Bonapart, hag ez eas a-du gand Cadoudal. E 1804 ez eas d'ar Stadou-Unanet.

vahomerez. Bez' en-doe memez an displetded²⁰⁵, rag red eo gervel an traou dre o ano, da lakaad ha da ziwall, en o falez, e-giz prizonierien, an daou vleiner²⁰⁶ hepken chomet leal, hag a dlee seveni en eneb gand striv an urziou. Evel-se ivez, Gohier, e vignon koz, buaneget gand eun heveleb displetded²⁰⁷, hen argadas en-doare ar rusta o lavaroud dezañ : « N'eo ket eun dragon²⁰⁸ aour steredet a dlefeh dougen ouz ho kleze, hogen eur stropad alhweziou eo. »

Ar homzou-ze a oe dioustu danevellet²⁰⁹ din, a rannas va halon, hag a reas din leñva evel eur hrouadur hag am divamennas²¹⁰ evid biken diouz Moreau; hag a-houdevez ne welis mui ennañ nemed eun den gwan hag eur benveg displetded euz maherez e vamm-vro. Ruzia a reen, nann hepken evid beza e admiret, hogen c'hoaz evid beza bet evitañ eur garantez personel, hag e va buanegez e torris gand hast peb ereadur gantañ.

An diweza idol eo em-eus sakrifiet dezañ. Bet em-eus e gwirionez kalz a zizeuriou em buhez, hogen n'em-eus biskoaz santet hini heñvel ouz an hini a reas din arnodi an ober-ze a Voreau. Dre eurvad evitañ, ar stourm braz a Hohenlinden²¹¹ a erruas prest goude da azvleunia e gurunenn weñvet ha da lakaad ankounac'haad e vez tremenet.

Irienn Pichegru²¹², hag e emwelou gand Cadoudal, a zeuas a-nevez da deurel tamall warnezañ. Koulskoude, ar houn euz e hloar a yoa c'hoaz ker kreñv ha ma lakeas da domma an oll galonou largentuz en e geñver d'ar mennoz euz an dizeuriou e oe gourdrouzet anezo, hag ar maher, ar maher didruez euz e vamm-vro, ne gredas ket, daoust e oll warizi, en em dizober diouz e gevezer.

Me va-unan, oh ankounac'haad peb kasoni, e tiredis da Bariz d'ar vrud genta euz e vaherez evid klask e zavetei, ha beza talvoudeg dezañ, pe da vihanna d'e weled eur wech c'hoaz kent ma kouezo merzer euz an drubarderez dua ; rag, ouz e anaoud evel m'her green, ne hellen ket kredi d'e dorfet. Mad ha gwan, antellet oa lindagou²¹³ dezañ, hag en em lezel a reas da goueza enno, setu. Deut da veza reuzeudig, karantez an oll Frañzisien, evel va hini, a oe evitañ a-nevez, ha n'ez eus neb a asaouez ne destinent²¹⁴ dezañ en e zizeur. Pa arruis e Pariz, ez em rentis en ti ar jeneral Leeourbe, ar mignon stard ha leal-ze da V/Moreau ; mond a reen bemdez dre e urz da zalhiou ar varn karget d'e varna ; test 'oan euz ar respet a ziskoueze dezañ e ward e-unan ; renta kont a reen a bep tra d'ar jeneral Lecourbe, an hini, eun devez, heb kuzulia nemed e vignonaj hepken evid e benn-jeneral koz, a zortias en eur redeg, hag en eur lavared din mond d'e heul da di ar jeneral Moreau ; goulenn a ra e vab, e gemered a ra heb lavared ger, ha redeg a ra gantañ d'an tribunal. Pep hini a ro plas deom war ma tostaim²¹⁵. Erruet e-kreiz an tribunal, e sao ar hrouadur war e zivreh, hag o krial en eun taol-kont, gand eur vouez kreñv hag estlammuz : « Soudarded,

²⁰⁵ an displetded : savet a-ziwar "displet"

²⁰⁶ an daou vleiner : an daou ministr.

²⁰⁷ displetded : ger iskiz. Marteze ar memez ger ha "diplotted" (?)

²⁰⁸ eun dragon : eur gordennig a veze lakaet ouz dorn eur zabrenn.

²⁰⁹ danevellet : adlavaret.

²¹⁰ divamennas : divama (di-bama).

²¹¹ Hohenlinden : eno, d'an 3 a viz Kerzu 1800, e oe treh Moreau war an Aotrichianed.

²¹² Irienn Pichegru : e 1804.

²¹³ lindagou : euz "link" (?). strapou.

²¹⁴ destinent : ne gasent.

²¹⁵ ma tostaim : ma tostaom.

emezañ, setu amañ mab ho penn-jeneral ! D'an dispah subit-mañ²¹⁶, kement ha ma yoa a dud a vrezel er zal a zavas en o zav en eun taol hag a brezant an armou dezañ, hag er memez amzer eur vrud veuleuduz a red dre an oll oditor²¹⁷. An ober a oe ken estonnuz, hag an danijenn a yoa ker braz neuze en e geñver, ma'z eo gwir m'en-divije Moreau lavaret an disterra ger, an tribunal a vije bet dismantret hag ar brizonierien diereet. Ar varnerien a grene war o hador, hag ar gward lakeet d'o difenn ha da viroud ar brizonierien a guzulier daoulagad Moreau²¹⁸ evid o has d'o zro d'ar bah²¹⁹ en e vah ; hogen Moreau, kreñv euz e zinamm, a chomas sioul, hag eñ hepken e oe an hini ne zeblantas kaoud perz ebed en dispah mañ. E jeneral²²⁰, hag e-pad an oll vreujou, eh iñspire kemend a respet, pegement bennag m'edo war bank an hini tamallet, ma teue an archerien a yoa lakaet d'e ziwall, da zevel en o zav gantañ, o fenn dizolo, endra ma responte d'ar goulennoù a reed outañ.

Tri muntrer d'ar roue merzer a oa en Tribunal-ze, hogen bez' ez oa ennañ ivez eneou kaer : test²²¹, ar respont kaer euz ar barner Clavier d'ar breutaer jeneral, a doue dezañ penaoz e vije distaolet da V/Moreau ma karfent disklêria hepken penaoz e oe kablu. - ha piou a zistaolo dim-ni, emezañ ?

Daoulagad an oll arvestidi ne guitajont ket eur momant hepken diwar treher Hohenlinden, ha gwelet em-boá gand plijadur Merlin a Zouai, ar prokuler jeneral re vrudet, a vourrevie en aner e spered evid gweñvi pe da vihanna disliva lore Moreau, hag ar reiz olleg²²², ar bezant moral-ze²²³, atao treh d'an iriennou ha d'ar veli, a gave, en eneb, ar proudigeziou euz e zinammed hag euz e enor en diskuladereziou a greded noazoud d'e ano mad. Hogen, diwezatoh, eun drubarderez c'hoaz gwasoh en em gargas euz e vañjañs, hag a-barz koueza e-unan, Napoleon hen gwelas o koueza mastaret ha displetaet evid birviken. Lazet eo bet gand eur voled a Frañs oh en em ganna a-eneb e vro !!!

Aotreit din amañ, aotrounez, d'en em astenn eun nebeud war e benn : or brudeta kenvroad, ha dellezoud a ra e rafed an oll halluz²²⁴, nann evid e zidamma pe e wenna, e dorfed a zo re vraz evid-se, hogen evid e vihannakaad en eur rei d'anaoud penaoz ar garantez evidom on-unan, pe ambision pe eur youl direizet evid galloud ar veli, n'o-doa perz ebed e kement-se.

Anavezet mad em-eus ar jeneral ha goud a ran dre egzperiañs penaoz ne oa biskoaz kalon ken gouestlet na ken karantezuz evid e vro, hogen anaoud a ran ivez e oll wander, ha gouzoud a ran c'hoaz pegen hirêzuz hag ambisiuz 'oa e wreg, ha peurgetket e vamm-gaer. Eneziadez, evel an impalaerez, ne helle ket gouzañvi an eürusted vraz euz he hevezerez na pardoni d'an impalaer e wazoni kuzet ouz he fried. Moreau, en eneb, mad, kalonuz, a admire e gevezer eüruz hag a ouie renta justis d'e skiantchou dibaot. Meur a wech on bet test euz strivou ar priejou war an abeg-se, ha n'ez eus ket a gunujou ne deuje d'e garga,

²¹⁶ D'an dispah subit-mañ : d'ar charre-mañ.

²¹⁷ Oditor : galleg ; an oll zelaouerien

²¹⁸ a guzulier daoulagad Moreau a houlenne digand Moreau en eur zelled ouz e zaoulagad.

²¹⁹ Bah : prizon (euz "baha")

²²⁰ E jeneral : galleg. Dre vraz.

²²¹ Test : e testeni.

²²² ar reiz olleg : ar reiz voaz.

²²³ ar bezant moral-ze : ar boudelez moral-ze, an traou moral-ze.

²²⁴ an oll halluz : pep tra a vo posubl ober.

peurgetket pa veze bet a-ziaraog atizet gand e vamm-gaer diboell. Moreau a gare stard e vro, ha skuillet en-divije a galon vad ar berad diweza euz e wad evid he gweled eüruz ha frank, hag evel-se n'eo ket souezuz, en diwez skuiz euz ar rebechou brouduz euz e wreg hag e vamm-gaer, hag atizet a bep tu, e ve en diwez, en em lezet touella gand komzou kaer e vignoned koz ha re ar rouanez unvaniet, mar deo gwir, evel m'hel lavaras, en em gargas Bernadotte d'e dreha o toui dezañ ne vije greet netra ebed a enep harzou natural ar Frañs hag e vije aotreet dezi dilenna ar ren a garje. Bez' e oe 'ta euz e berz muioh a fazi eged a ijin fall. Bezet pe vezet. en em renta a reas kabluz euz ar gwall a drubarderez oh en em renka a-du gand on enebourien grisa, ha ne vezo ket me e zidammallo, petra bennag, hervezon-me, ez eo dellezusoh a druez, eged m'en em rentet kabluz a ijin fall, hogen, en diwez, kouezet eo goloet a vez, ha gantañ gloar or broig kaer.

Or reuziou, goude drouzevez Moscou, a yoa ker braz ha ma ne ouie ar bleinadur, en e ezomm, petra da ober evid sevel armeou : rekour en-doe da veur a voyen, d'an donezoniou a youl vad, ha d'ar gward a enor. Evid nevezi e gavalri²²⁵, an imparlaer a evesaas e-unan ar penn-skolachou euz an imparlaerded. Eno, o veza a-ziaraog lakaet renta kont dezañ euz stad pep diskibl, e houlenne diganto, p'o have mad evid an arme, ha ma ne blijfe ket dezo e zervicha d'o zro en eur horv-mañ-korv²²⁶, pe en eun all. Tud yaouank keiz ! ne hedent nemed an deiz gloriuz-se, hag oll e respontent gand beoder. « Ya, ya, mar plij gand on tad ». Bonapart o interroje²²⁷ goude diwar-benn o herent, hag en em garge euz ar rest. Va mab, a anaveze va reoliou, ha va hasoni ouz an hini a vennen evel ar maher euz va bro, en em zalhas a-gostez, eul leor en e zorn, pa zeuas an imparlaer da evesaad e skolach. Napoleon o veza eveseet e zistro²²⁸ hag e vent kaer, a lakeas e gemenn, hag a houlennas outañ peseurt leor a lenne aze.

« Tasit²²⁹, Sir », emezañ. Tasit ! a harmas an Impalaer o voubenni hag o teurel sellou foultruz war ar priñsival²³⁰ ; kredi a reen, emezañ, ne oa nemed leoriou lezenneg²³¹ em skolachou, ha ne venne ket din e ve hennez unan anezo. » « Gwir eo, Sir, a respontas dezañ ar priñsival en eur grena, hogen an den yaouank-mañ en-deveus meur a wech gounezet ar priz kenta evid al latin, hag e dad evid e hopra en-deveus roet dezañ eun Tasit kaer, a lenn evel ar galleg. » « Mad! » a lavaras an Impalaer, o tripal. Ha goude, oh ober dioustu kestonou²³² ouz va mab, e houlennas outañ petra oa e dad. War ar respont ez oa eur brezeleger koz hag "aide de camp" Moreau, Napoleon a zavas a-nevez e hourrennou, hag a lavaras dezañ : « Hogen, me a zoñj din en-deus servijet er havalri-me ? » - « Ya, Sir », a respontas va mab dezañ ; servichet en-deus enni evel penn skouadron. » - « Ahanta, den yaouank », a lavaras an Impalaer dezañ, bale a reot war e roudou ne vefe ket gwir ? » - « A-greiz va halon, m'her

²²⁵ e gavalri : galleg. Ar re war varh.

²²⁶ eur horv-mañ-korv : galleg. Strollad.

²²⁷ interroje : galleg . a houlenne diganto.

²²⁸ e zistro : en em zistroet diouz Napoleon.

²²⁹ Tasit : Tasitus e latin.

²³⁰ ar priñsival : rener al lise.

²³¹ lezenneg : aotreet gand al lezenn.

²³² kestonou : goulennou.

grad²³³ va zad », a respontas va mab. - « Kement-se eo va afer, hag evid ne ziouero netra deoh, aotrea a ran deoh daou vevel war varh. » Ha goude-ze, o komz ouh unan euz e “aides de camp”, e lavaras dezañ : « Kemerit ano an aotrou yaouank-se, ha dougit-eñ evel velit²³⁴ en eur rejimant a chaseourien euz va gward, ha skrivit euz va ferz d'ar holonal e vennen e ve degemeret evel eur souletenant²³⁵, ha ma vezo roet dezañ evid kelenner unan euz an ofiserien gadarn-ze, a zervicho dezañ, er memez amzer, a vleiner. Ouspenn-ze, en em asuri a rin, pa evesain ar horv-se, e vezo bet sevenet va urziou.

Va mab, evel oll yaouankiz ar Frañs, ne zoñje nemed er brezel, ha dreist-oll da gas kuit an enebourien or gourdrouze a-nevez gand eur mahomerez, a oe seul-vui touellet gand ar goulenn-ze, m'en-doa aon da gaoud biken va aotre evid servicha an hini a vennen evel an enebour brasa euz va bro. En em fazia a ree, ar paour-kêz krouadur. An amzeriou a yoa chañchet : ankounac'haad a reen ar maher, ha ne welen mui ken nemed an dizeuriou e yoa gourdrouzet anezo va bro. Nann hepken em-bije roet dezañ va aotre a galon vad, hogen aotreet am-bije ouspenn mond va-unan d'e vleina, peurgetget ma vije roet din an disterra gouestl, goude an diweza sakrifis-mañ, e vije en diwez roet d'ar Frañs ar peoh, hag anevzet he gwiriou hag he frankiziou.

Bezef pe vezef, va mab a bartias evid an arme heb goud ha rat²³⁶ din, hag er stourm kenta e kollas e oll vagach²³⁷, hag a oe gwall bleset en e droad. Renta a rejot kont a gement-se d'an Impalaer her gwelas o koueza, hag a lakeas e ober letanant ha marheg euz al Lejion a enor war gamp ar stourm memez. Gourhemenni a reas er memez amzer d'ar holonal da gemenn din ar helou-ze, hag evid e garga a faveuriou, e roe d'am mab pevar mevel war varh, da lavared eo, evid komz sklêrroh, an azkempennadurez euz a bevar dragon, ajoutet d'an daou genta ha da vagachou va mab, a benne ar mizou war-dro da 12 pe 15 mil Lur.

D'ar helou subit-ze, e kredis va mab kollet. Va famill a zeuas trist : va gwreg ha va merh ne reent nemed leñva ; ne ouien ket va-unan petra da ober, na petra dond da veza. En em zesida a ris en diwez : lakaad a ris kemenn va breur mager, hag e liviris dezañ e prezañs va famill : eur an emgann a-zeu a-nevez da zeni evidom ; ar Ronfl en-deus kemeret va mab, dragon eo ; goulief eo bet er stourm diweza ; partiom ; nijom d'e zikour ; hag en eur lavared kenavezo d'or gwragez ha d'or bugale, e partijom dioustu heb azaouez ebed evid o hri nag o daelou.

Setu-me 'ta soudard evid an eil gwech, hag e servich an hini a vennen evel ar brasa enebour euz va bro. Red eo añasao penaoz ez eus stadou er vuhez eo dihalluz mennad, ha ne arnoder anezo nemed e kefluskou.

Erruet en arme e kavis va mab kalz gwelloc'h eged va mennoz spontet en-doa e skeudennet din.

Mankoud a ree just eur penn skouadron en e rejimant : en em ginniga a ris da zalhel e blas ha va hinnig a oe aotreet gand seul-vui a briz ha ma vanke

²³³ m'her grad : mar dema a-du.

²³⁴ velit : soudard war droad.

²³⁵ eur souletenant : iz-letanant.

²³⁶ heb rat din : dirat.

²³⁷ e oll vagach : toud e draou.

pennou gouizieg. Plasi a ris va heulier²³⁸ e-keñver va mab, gand urz d'e evesaad beb momant ha peurgetget en deziou stourm, muioh evid biskoaz e tlee beza e feal floh dre ma'h anaveze buander euz e garakter.

Va aon ne zaleas ket den em wiria.

Va mab, eun devez atizet dre an dezir natural d'e oad d'en em arouezi dre eun ober kaer meurbed o kemered eur banniel enebuz²³⁹, a venne dezañ n'oa ket neuze diwallet mad, a zisklêrias e vennoz d'e heulier ; kentraou a reont o hezeg hag edont war ar poent da gregi ennañ, pa zeuas ar holonal euz ar rejimant, o weled an dizeur-ze, e oa gourdrouzet da zistrei a-grenn, ha da haloupad gand oll herr e varh war an dievezeg den yaouank a grede eh hellje evel-se d'egastis, e holoi a zismegañs, hag ez ee heb mar d'e zakrifia d'e fulor ma na vije va breur mager en em lakaet e kreiz entre eñ hag e enebour kounnaret. D'an trouz euz an armeou, ha d'ar vrud euz va mab er riskl, e redis va-unan e-kreiz ar veskadenn, heuliet gand va oll skouadron, heb kaoud truez a zen, o laza hag o pilad d'an douar kemend a felle dezo harza ouzom. Kemered a rejom ar banniel, ha dieubi a rejom va mab hag e heulier a gased prizonierien. Napoleon, iñformet euz va ober, am greas ofiser euz al Lejion a enor, o kinniga din eun dalh²⁴⁰. Kemer a ris gand plijadur ar henta kinnig, abalamour e kreden em-boa gounezet anezañ, hogen dinah a ris e zonezon all, o lavaroud dezañ em-boa madou a-walh evidon hag evid va famill. An Impalaer a rentas²⁴¹ va distag diouz follentez an amzer, hag a skuillas e hrsiou war va breur mager, en eur e ober marheg euz al Lejion a enor, hag o rei dezañ eun dalhig er rouantelez Westfali.

Ne haller ket lavared re aliez evid kelennadurez ar yaouankiz a hirio, biskoaz arme ar Frañs ne viritas eur hloar glannoh eged en derou ar Revolusion. An dellidou, ar skiantchou hag ar gwennded²⁴² a vanke neuze d'ar re e kargou sivil en diabarz, a gaved en dud a vrezel en armeou : kendalh, gwestl, herrder ha madelez memez, pa ne zeue ket buander euz ar stourm da wasta o harakter natural. Ar aoudarded hag an ofisierien a lakae aliez o hared en touez an diavêzidi, pe o-deveze memez an armeou greet droug dezo ; nann hepken e taent ar maro gand an nerz diskreduz-se a vezo kavet atao en o gwad hag en o halon, en ano ar vamm-vro e riskl, hogen gouzañv a reent c'hoaz an dioueridigeziou²⁴³ ar re vrasa gand eul levenez heb skwer. Ar skañbennidigez²⁴⁴-se, a damaller d'ar Frañsisien gand rezon, dallet aliez war o stadou ar re nehusa, a hoarze memez e-kreiz ar stadou ar re grisa hag en em enaoue ken dre ar houn euz ar hloar tremenet, ken dre eun dilerh c'hoaz euz or harantez dibaot evid o mamm-vro, ken dre ar geriou mad-ze, a laka e Frañs da nevezi al levenez speredeg sebezuz en izella reñk euz ar vroad. M'en-deus Napoleon, diwezatoh, oh abuzi euz e ijin hag euz danveziou mad brezelegaer ar Frañs, greet brasoh burzudou, n'en-deus touellet nemed ar bobl ; hag e jeneraled o-unan añsave penaoz e armeou kaer, admiret gand justis gand an oll vroadou, a yoa kouezet diouz o henta sked abaoe m'en em gannent nemed

²³⁸ va heulier an hini a oa oh heulia ahanon, va heneil.

²³⁹ Enebuz : ger savet gand an oberour. Enebour.

²⁴⁰ eun dalh : eun domani.

²⁴¹ a rentas : a zoñjas

²⁴² ar gwennded : ger savet agnd an oberoru : gwenn-ded : reizded.

²⁴³ an dioueridigeziou : ger savet gand an oberour : An traou a ra diouer.

²⁴⁴ ar skañbennidigez : skañvder.

evid eun den, e-leh stourma evid ar vamm-vro ; evid eun den e gwirionez, sortiet diouz o rank, hogen deuet da veza ar maher euz or bro. Eun ambision divent he-doa kemeret plas ar haranteziou kalonuz-se, hag ar hriou da “drehi frank pe vervel” a oe chañjet dre ar re-mañ : kolonel en “deg vloaz, pe maro”. Kriou galluz ivez evid gounid an treh e-keit ha ma vezer eüruz, hogen ne reont mui a vurzudou, pa vez pep tra da goll ha netra da hounid. Honnez ‘oa stad arme ar Frañs e-pad on dizeuriou, ha pep hini a glask en em zavetei en degoueziou, en em rei d'o studia kent eged d'o zrehi. Eur rumm bennag koulskoude euz ar re galonusa a enebas, hogen en despet d'o strivou kalonuz, e rankjed en diwez plega, hag anaoud a rit on dizeuriou. Ganto e tizroas va re, ha re va famill.

Tra dibaot ! An donedigez a dlee dre he natur degas ar peoh hag ar frealzidigeziou e-kreiz ar cherentiez doaniet dre zeg vloaz a vrezel hag a zizunvaniez politik a lakeas, en eneb, an dispah hag an dizurz e pep tiegez. Evel-se aliez, an dorn a dle ober on eürusted eo just an hini a deu on dizeur dioutañ.

*

**

Lezenn veur ar hloer²⁴⁵

Ar Revolusion a ziaraoge a-gammedou hir. Gervel a reen euz va oll ouestlou kalz euz ar gwellaennou goulennet a bep tu gand ar gwella zitoianed euz ar Stad, hag a hellje padoud a-gevred gand urz wirion ar stad a vremañ, frankiziu ha minihiou an Iliz kerkoulz ha gand an ingalder ha frankiz ar zitoienet pazeogwir, diouz a gredan, hag hervez va mestr divin, om oll kenvreudeur ha par dirag Doue or barno diouz on oberiou hepken. Hogen d'ar helou euz ar goñstitution zivil ar hloer, a aloube war or gwiriu hag or reolenn, e oen entanet ; en em estlammi a ris gand buanegez a-eneb al lezenn griz am redie da zenti ouz lezennou hanter relijiuz a hirise va houstiañs, pe da zilezel va hark santel. E-leh 'ta ober al le goulennet, e pignis eur sulvez er gador hag e tisklêriis a vouez uhel ha frêz d'am farrezioniz oll, ha d'ar renerien a yoa prezant, kent dileuriet d'an Iliz a-vihanig, ha beleg dre hras Doue, e varvfen leal d'am le, hogen ne rojenn hini all ebed ; koulskoude, ma tisklêrien euz a eur berz²⁴⁶, evel beleg, n'he-deus lezenn an dud beli ebed war gredenn ar hristen, a-berz all eh anaien ivez penaoz, e kalite a zen, a genvroiz, pep gwir gwaz a dlee lealded ha sentidigez da lezennou e vro, ha rag se e tiouganen senti outo ; hogen hepken, keit ha ma reizent ar Stad, ha nann an Iliz. Goude oll a liviris-me, ne ankounac'hain biken on Gall ha skoazia a rin gand va oll ouestlou kemend a vezo greet evid gloar hag eürusted ar Frañs. Hogen plaset dre va stad santel, evid hel lavared, entre an neñv hag an douar, ne anavezan traou ar bed nemed evid kas d'am breudeur, daoust petra e vent, frealzidigeziou, ha prezeg dezo ar garantez, ar peoh hag an unvaniez. Ne houlennan nemed ar galloud-se, ar henta euz va etad²⁴⁷ ; hogen mar hen dinaher din, ma n'am-eus ket ar frankiz da heul relijion va zadou, an hini em-eus sevenet atao, hag on galvet da zeski, e paouezin kent dioustu va harg santel, evid heul hepken, hag e

²⁴⁶ euz a eur berz : galleg. Deuz eun tu. A-berz all, deuz an tu all.

²⁴⁷ etad : stad.

kuz, an iñspirasion euz va halon, hag ober d'am henvroiz, daoust petra bennag e veze o mennoziou hag o reñk, an oll vad a vezo e va galloud.

Poellet²⁴⁸ e oen gand va farrezioniz, hag a-unan e krijont ouzin : chomit, chomit, aotrou kure, n'or-bezo biken hini all.

Bet on-deus bet a-houdevez on deiziou a arnod ; hogen, anzaou a ran, en o meuleudi, oll ez int bet leal din em dizeur. Diouz va hostez, n'em-eus ket ivez biskoaz dilezet i, peger braz bennag e oa evidon ar riskl da chom ganto. Ne zisplegin ket deoh va oll zoaniou hag ankeniou va-unan e-pad ren an euz : siwaz ! ken e oant d'an oll re euz va stad ha d'an oll dud wirion a Frañs ; hogen diskulia a rin deoh gand frankiz kement ha m'he-deus arnodet va halon, evel gwir den ha gwir gristen, en amzer griz-se, a alfo, a alter hag a ambren merventuz²⁴⁹. Goud a reot 'ta, oll wall youlou an den o veza en em zichadennet hag en em zigizet dindan doareou disheñvel, d'an amzer kriz-se, e oan va-unan war ar poent da veza paket gand ar hleñved olleg, ha d'en em lezel da veza sebezet dre an touellusa euz ar mezvereziou. Doue, heb mar, a yoa en em zervichet euz an drougyioul-ze evid arnodi va feiz. Hogen, dre hras an iñspirasionou en-doa aotreet din da genta, on sortiet treh euz an arnod-se ; hogen ker simpl ha ken diasur euz va vertuz, ha ma on deuet da veza hegar e-keñver peherien va nesa, peurgetet pa'z eo anad din penaoz o gwall dechou ne zeuont ket diouz o halon, ha n'int nemed faziet gand tud fall pe ar wall skwer.

Va mamm baour, mantret en he halon euz va foaniou hag va enkreziou peurbaduz, hag o tamalloud kement-se d'am stad a veleg hepken, a zeuas eun devez d'am haoud d'am zibedi²⁵⁰. Eno, beuzet en he daelou e tisklêrias he-doa eur hras da houlenn ouzin, hogen em bede d'he selaou beteg an diwez kent respont dezi. Komzit, komzit, va mamm, a respontiz dezi, ha bezit a-ziaoaog dizaouzanet.

Va mab, a lavaras hi din-me en eur wela, ne hellan mui hen nah ; treantet on gand ar broudou hag ho kouzañvou ; din va-unan eo e rebechan ho poaniou oll, anezo oll on ar pennkaoz ; dispozet em-eus ahanoh heb ho ken-ober²⁵¹. Doue a damall eun heveleb gouestl ; e just buanegez hen test din ; ar momed a zo aotreüz ; rentit din ar halm²⁵², va habaskted ; roit din hoh-unan an abeg da zihaoui an droug em-eus greet deoh, ha da vervel e peoh ganen va-unan ha gand va houstiañs trubuillet : en eur ger, dinahit ar velegiach ha dimezit d'an dimezell L...; goud a reen he hareeh a-raog hoh urzidigez, ha penaoz diouz he hostez ne deo en em rentet leanez nemed dre garantez evidoh. E gwirionez, ne fellfe ket din evid ar bed oll, ha Doue 'zo test euz ar wirionez euz ar pez a laran, ho kweled beleg ha dimezet, ha peurgetget beza d'eul leanez ; hogen hervez al lezenn nevez eh hellit an eil hag egile terri o kouestlou ha goude dimezi a-gevred evel an dud all. N'hellfeh mennad ar blijadur a rofeh din ; renta a rafeh din ar peoh hag an habaskted e-pad ar rest euz va buhez.

A, va mamm ! a respontis-me dezi, petra a gredit-hu goulenn diganin aze ? Piou, me ! me, gouestlet d'ar belegiach ha d'an dizemizidigez²⁵³, e kemmfen va-

²⁴⁸ poellet : komprenet.

²⁴⁹ merventuz : iskiz. A ro ar maro, muntrerien. Amañ eun ano-gwan.

²⁵⁰ zibedi ti-bedi.

²⁵¹ ken-ober : aotre, heb ma vefeh a-du.

²⁵² ar halm : galleg. Ar sioulder.

²⁵³ an dizemizidigez : chom dizimezet, paotr-yaouank-koz.

unan va stad, hag e kemerfen evid pried eul leanez, glouestlet evel don da Zoue, ha da Zoue hepken ? - Nann, nann, birviken. Bezit frankil war gement-se, va mamm a liviris-me dezi ; kement hag hoh-eus greet, a zo greet mad ; va halon, marteze, he-deus gellet gwechall krozmola a gement-ze, hogen hirio eh anavezan ho kwiriou sakr ; gouzoud a ran penaoz a ziouer a reiz, ar vugale a aparchant, en oll d'an oll, ouz o herent evid dispozi anezo hervez o furnez hag o galloud. Soudard da J. K. ken e gaou ken e gwir, ne guitain biken va fost na vezin savet gand an neb en-doa va lakaet ennañ da viken. Va ger diweza eo, va mamm, hag aotreit d'ho priata evid merk euz an oll garanteziou a zoujañs hag a anaoudegez a dlean deoh evid kement hoh-eus greet, hag a zeuit da ober evidon ; rag gouzoud a ran kemend o-deus dleet koustoud deoh ar hammejouze, ha se zo eun eil sakrifis a houlennit diganeoh evidon-me. Santuz on da gement-se ; gouzoud a ran ne goust netra da galon eur vamm pa vez kestion a eurusted he bugale ; hogen, hel lavared a ran deoh c'hoaz, bezit frankil war gement-se ; eüruz on, ha mervel a rin em vokasion : va ger diweza eo, ha na ved mui parlantet a gement-se etrezom.

D'ar homzou frealzuz-se eviti, he dremmou²⁵⁴ en em zigoras ; he feultrin en em hwezas evel pa vije o tond da veza dieubet diouz eur beh ponner braz ; analad a reas en êz, hag eul livadenn daelou a zeuas da ziboania he halon vantret.

Komz a rejom a draou all goude-ze, hag he fedis d'am zro da zerhel kuzet oll, heb komz a gement-se na d'am hoar na d'an dimezel L...

Va harez²⁵⁵ he-devoa merzet, evid gwir, va zeneridigez eviti, hag evel ma sante diouz he hostez, e kuz, ar memez karantez evidon, e tinahe kement fortun a venne he herent dezi ; rediet en diwez d'en em zisklêria, en em hreas leanez.

Amañ e tisklerian dirag Doue hag an dud, n'em-boa biskoaz nep perz en he ratoz, nag a-eeun nag a-dreuz. Disklêria a ran memez, n'em-eus biskoaz komzet dezi euz va zeneridigez eviti, nemed pell amzer goude, hag en amzer ma'z oam reuzeudig on-daou, ha se hepken evel evid skwer hag evid rei nerz dezi da veva atao e doujañs Doue, hervez he gouestl hag he stad, pegement bennag ne oe ken kloatret. Doue a zo dre-oll, a liviris-me dezi, ha e peb leh, hag en oll amzeriou, ha muioh c'hoaz en hini a vremañ, bez' ez eus tud reuzeudig da frealzi ; tud klañv da brederia ; emzivaded da vaga ; bezit o mamm hag o mad-oberer, hag ho roll a vezo unan euz ar re hetusa da Zoue. Goude oll, e liviris-me dezi, ho skoazia a rin dre va aliou ha dre va oll halloud, ha marteze or halonou a vezo gwell unaniet en neñv eged n'o-divije gellet beza war an douar mañ a zealou hag a zesevañs.

A, gwelit enebiezou kalon an den hervez on dleadou hag or stad on-unan ! Bez' em-boa, evid gwir, kredennou eneb ar re gelennet. Mennet em-eus atao ar briadelez evel ar gaerra euz ar helennadureziou. J. K. e-unan en-deveus greet eur zakramant anezi, ha n'en-deus ket lavaret eur ger hepken diwar-benn dizemezidigez ar hloer, ha koulskoude kalz euz e ebestel a yoa dimezet ; al Levited a yoa ivez ; ar veleien hag an Eskibien euz an Iliz kenta o-deus kendalhet da zimezi beteg an degved kantved, hag heb komz euz an Hugunoded, ar veleien hresian a zimez c'hoaz hirio an deiz. Bez' em-eus, her anzaou a ran, keuzet meur a wech ez eo dre eul lezenn a reiz an Iliz, dre eun

²⁵⁴ he dremmou : perziou he dremm.

²⁵⁵ Va harez : ar plah a garen.

uhelidigez a vertuz, pe marteze ivez an ezomm da lakaad eun termen d'ar seurt skandal-ze, ez eo bet, emezon, difennet evid kammed ar briedelez ouz ar veleien gatolik. Heb an difenn krenn-ze, o labour marteze a vije bet êsoh, o dreadingeziou gand o henvroiz startoh hag o oberiou eeunoh, pazeogwir o-divije greet eul lodenn euz ar famill vraz ; azrannet eul lodenn euz he foaniou, he droulañsou, ha muioh douget evid he frankiz hag he mad. Eur wreg ha bugale a zo ereou didrehuz or stag ouz ar vamm-vro. Ar hlanded hag an dioueridigez klok a zo eur hras dibaot n'eo ket roet d'an oll, ha ne hell beza nemed lodenn eun niver bihan a dud dilennet gand Doue, hag a zo dre ze dreist nerz natur an den. Abaoe va gwall youlou e kredan da re Zant Anton ha da oll vamereziou²⁵⁶ al leanezed. Dizemezidigez ar hloer a zo, hervezon-me, ar brasa gwall hag ar brasa vertuz euz on urz. Gouela a rit gand rezon koll ho famill, pazeogwir me, me, maro d'an natur ha d'ar bed, am-eus e-pad va buhez hirvoudet war diouer va-hini. Ya, hag em mez hen anzavan, e-pad an tregont bloavez kenta euz va buhez, d'an nevez-amzer pa zeu pep tra da nevezi en natur ha ma'z oa ar prajeier, ha peurgetket ar gwez frouez goloet a vokedou, el leh en em laouennaad em liorz hag em verjez, e teuen doaniuz, hag eh huanadenn evel eur goulm dener war-lerh eur barez karantezuz. A ! pegement a zaelou druz n'em-eus ket neuze douret va gwele heb²⁵⁷ eil. E-kreiz va baradoz douareg, frouezenn verzet gwezenn ar ouiziegez ar mad hag an droug a oa evidon, ha va êl fall a-gevred gand an droug youl am alie heb ehana da zebri anezi. Doue 'zo bet test euz va stourmou ha va huanadou, hag heb mar, touchet gand va foaniou ha va zempladurez, en-deveus bet truez ouz va vertuz distabil, hag ez eo bet plijet gantañ va sturia en diwez er porz, goude beza treuzet eur mor stourmuz ha leun a gerreg didehuz. Allaz ! heñvel 'oan em stad ouz soudarded ar Republik, kent engouestlet dindan an aroueziou ar frankiz, en em gannas goude evid eur maher hag ar sklaverez, hag a berisas oll kent eged terri o le en eur derri o chadennou. Pep stad he-deus he sakrifisouhag he hrasou. Peurfinisa a ris 'ta dre en em rezigna²⁵⁸ d'am hini.

Bonapart o veza rentet frankiz ar hultou ha galvet d'o bro ar gloer harluet ha mahet, e kemeris a-houez va hargou em parrez ; e gwirionez, em-boa deraouet da-zervicha a-nevez a-houez adaleg renadur an Directoire. Falvezet oe mennoud din eun all, hogen va respont oe atao : va farrez pe nep hini. M'am-bo he hemeret evid pried da gammed, eo red ivez anzao o-doa va farrezioniz eur memez karantez evidon, ha war ar poent-se an disparti etrezom a yoa dihalluz ivez. Gwir eo, pa ranker lavared oll, e-pad on dispahiou hag on dizeuriou, oan bet hervez gouestlou va zad ha va mestr divin o mesaer leal, o breutaer, o louzaouer, o frealzer hag o zad. En em ziskouezet int, diouz o hostez, bugale zentuz, anaoudeg ha doujuz. Va mamm ha va hoar a brodige²⁵⁹ dezo o frederiou, ha renta a reent em leh ar servichou munut-se a oar ar gwragrez hepken renta ken hetuz d'an dud reuzeudig.

Petra bennag ma 'oen ar pez a halved neuze eur beleg dile²⁶⁰, ne 'oen koulskoude konsideret biskoaz evel eur beleg amzent, dre m'am-boa disklêriet a-houez, evel beleg, ne felle ket din muioh en em emella euz doare ar ren eged

²⁵⁶ oll vamereziou : bamereziou (?)

²⁵⁷ heb eil : heb ma vefe plah ebed e-barz.

²⁵⁸ en em rezigna : galleg. Gouzañv.

²⁵⁹ brodige : galleg. A roe.

²⁶⁰ eur beleg dile : unan n'e-neus ket touet beza a-du gand "Constitution civile du clergé".

na heten e teuje hemañ²⁶¹ d'en em emella a hini an Iliz ; evel kenvroad e vijen atao gwaz leal d'al lezenn, hogen e tinahen kentoh va stad a veleg eged tremen dreist va feiz. Ne dleen respont nemed da Zoue ha d'am houstiañs ! Lezet 'oen-ta e peoh, hag en em gontanti a rejod da zerra va iliz. Evid muioh a asurañs em-boa va unan aliet mêt ar gomun da gemered ar mezur-ze, dre ma'z oa unan euz va hen²⁶² diskibled koz er seminer a Gastell, ha war e spered em-boa koñservet atao eur zerten nerz. E skoaziet em-boa e meur a abeg, dre va huzulioh ha va hred²⁶³, hag e oa atao hen kavet mad gantañ. Bez' e oa habask, fur ha poell. Lehiet e-kreiz an Argoad, ha pell diouz pep kêr, bourh hag hent braz, hag ankounac'het klok e-kreiz or hoajou, n'eo ket bet diêz deom heuill e kuz ali or haloun ha relijion on tadou.

Setu amañ penaoz en em gemerjom, ar mêt ha me, ha gwir vignoned all or-boa strollet em hêr evid-se. Amzer an arnod 'zo erruet, a liviris-me dezo, hag e gwirionez, c'hoantaad a ran stardadur ar relijion e Frañs, ar minihiou ha frankizioh an Iliz, hogen kabluz braz eh en em gavfen ma fellfe din evid e gaoud terri gourhemennou or Zalver divin, ha ma teufen dre an dremen dreist-se da lakaad va zropell kêz e-tal d'an oll walennou euz ar brezel zivil ; ali a ran 'ta deoh da houzañv ho poaniou gand habaskted, hag hervez Sant Paol plega dindan beli renerien ar vro ; rag an Iliz he-deus euz ouz ar gwad ha birviken n'hoh alifen d'her skuilla. A-hend-all, Doue en-deus lavaret : va rouantelez n'eo ket euz ar bed-mañ. Hogen, ma ne dlean ket, evel beleg, en em emelloud a draou politik, ha ma tlean koulskoude skoazia ha sikour kement-ha-kement an oll, kement-se n'em guit ket²⁶⁴ euz a boell nag euz ar prederiou a dlean d'am zropell en amzer a zispahioh hag a hwezenn²⁶⁵. Evel-se 'ta, va mignoned keiz, ankounac'haom evid eur momed, eo an dud o-deus or heskinet, ha mennom ivez an heskin eun ober euz a justis Doue ; or pehejou o-deus tennet ar buanegez war or hein, hag e teu d'or skei gand eur vosenn euzuz or redia d'en em zerhel kloz en on tiez ha da dehed diouz e dempl. Ahanta, va breudeur, greom evel en amzer ar vosenn, hag evid barr an dizeur, mennom c'hoaz ne hellom ket seni d'on ofisou, heb ma teu dioustu ar foultr da goueza war or pennou ; ahanta, er has-se, emezou, e hellom suplei²⁶⁶ da gement-se, ha seveni on dleadou a gristenien, heb terri lezenn Doue nag hini an dud. N'on-eus mui a iliz, hogen bez' em-eus va zi, hag en amzer d'an ofisou e hellin d'ar sulioh ha d'ar gouelioh lavared an oferenn zantel hag ar gousperou, ha pep penn tiegez a hello ober kemend all en e di. An amzer-ze a zo bet kent prederiet, ha reizet er hiz-se gand ar honsilioh²⁶⁷. Bevom 'ta en unvaniez, hag evel breudeur, ha lakeom on oll studi d'en em anaoud mad, ha d'en em skoazia an eil egile hervez or galloud. Na gomzom nag a bolitik, nag a relijion ; en em gontantom d'he heulia e kuz. Ha, mar zo en em gav eur heflusker²⁶⁸ bennag en on touez, tehom dioutañ, hogen n'hen heskinom ket, ha prouom dezañ dre e zilez hepken, ne deo ket or breur pa on heskin. Doue en-devezo goude truez ouzom

²⁶¹ hemañ : ar ren, ar gouarnamant.

²⁶² hen : = koz.

²⁶³ va hred : hervez ar pez a greden.

²⁶⁴ n'em guit ket : n'on ket diskarget.

²⁶⁵ hag a hwezenn : hag a reuziadou.

²⁶⁶ suplei : remedia

²⁶⁷ honsilioh : ar senedou-Iliz.

²⁶⁸ heflusker : kabaler.

pa vezo deuet ar poent ; rag an hini ouz an hini e sent an avel hag ar mor e fulor, a hell ivez gand eur ger herzel ouz irien an dud fall.

Evid asuri gwelloh an isuou mad²⁶⁹ euz on dezoïou, ha lamed pep suspicion²⁷⁰ a entetidigez etrezom, e kuitais dioustu ar presbital, ha eh aliis vanan ar mêr da stabilia e-barz ar munisipalite eur skol primer²⁷¹, evid profita da vihana euz a eun dra bennag en dizursiou an amzer, hag evid nompas lezel abandonnet dezo o-unan²⁷² o bugaligou keiz, en eun amzer o-doa ar muia ezomm euz or skoazell hag euz or huzulioù. Va entent a rejont, hag va fedjont da zilenn va-unan ar mestr-skol. Envel a ris dezo eun den e hellen, an oll d'an oll²⁷³, en em fizioud warnañ, hag em-boa a ziaraog c'hwezet e deod²⁷⁴ ha greet ar gentel. Studiet en-devoa gwechall e skolach Kastell, ha c'hoantaet mad endivije beza greet beleg, hogen o veza paour e gerent, hag o veza kollet er mare-ze e dad, 'oe oblijet d'en em renta er gêr, o veza ne oa nemetañ da skoazia e vamm glañvuz, hag e vreudeur hag e hoarezed a oa yaouank flamm. Eun den deol hag a vevidigez vad e oa. Ne halled ket 'ta ober gwelloh c'hoaz. A-hend-all, ar barrez he-doa eul leve bennag, ha n'oa ket diêz tenna dezañ anezi eur gopr deread.

Kuitaad a ris ar vourh, hag en em denna a ris en distroa leh hag ar muia war ar mêz euz va farrez. Eno, war bord eur wazig, hag en eul leh dudiuz, e prenis digand eur houëriad en e êz eur hlozig bihan ha koant ; war e dro e teraouis da genta da ober eur hae beo ha plantennou nevez. Goude beza rannet hag azrannet va douarig e prajeier, berjeziou ha liorzou, e likis ennañ eun ti bihan koantig, gand porz ha porz-izel²⁷⁵ evid servichoud eun devez a vereuri skweriuz. En em gonsakri a ris an oll d'an oll d'ar hounidegez, oh en em rei vanan d'am labourou rust, evel an disterra euz ar blouizien, em-boa kemeret anezo ar vevidigez hag ar gwiskamant. En doare-ze e vevem oll e peoh ha kemmesket er barrez. Difennet em-boa rei din c'hwez azaouez ebed, ha dreist-oll d'am gervel aotrou kure. Ma'h arrue gand unan, kuriuz bennag goud petra 'oan, e responted dezañ ne ouied ket petra 'oan deuet da veza, hag abaoe pell amzer ne gemered preder ebed diouz eur beleg er barrez. Kement-se a yoa gwir, hogen ar beleg hag ar barrezioniz en em gleve kerkoulz ne reont nemed eur memez famill 'oa ar penn hag an tad anezi.

Dre egzempl, bezet hi ar barrez skoet a daillou hag a houlennoù a bep seurt, e roen ali d'en em renta d'ar goulennoù e kement ha ma oa galluz dezo, o rei da entend koulskoude e oa paourroù ha kizoh²⁷⁶ ar barrez evid ne oa e gwirionez. En diwez, pa zeue ar sort d'o skei beteg en o haranteziou ar re garet, en eur lemel diganto heb truez o bugale geiz, e reden neuze war-zu ar famill hlaharet, evid o frealzi, hag o engaji dre va egzempl d'en em rezigna, ha da ober c'hoaz ar sakrifis-se, pazeogwir n'en-doa ket Doue kavet c'hoaz a-bropoz²⁷⁷ lakaad fin d'or poaniou. Pep hini am zelaoue, pep hini en em

²⁶⁹ an isuou mad : galleg. Evid ma teuo da vad on dezo

²⁷⁰ suspicion disfiziañs.

²⁷¹ ar munisipalite eur skol primer eur skol kenta derez e-barz ar gumun.

²⁷² abandonnet dezo o-unan : (galleg) leskel dilezet ar vugale.

²⁷³ an oll d'an oll : penn da benn.

²⁷⁴ c'houezet e deod : chom didrouz.

²⁷⁵ porz-izel : porz-yér.

²⁷⁶ kizoh : iskiz. War-lerh, a-ziwar-lerh.

²⁷⁷ a-bropoz : (galleg). Ar mare.

zoumete hag a houzañve e boan gand habasketed dre an danevell a reen dezo diwar-benn heskinou ar gristenien genta. Pa or redie an aferou olleg d'en em brederia euz renadur a-ziabarz ar gomun, e teue dioustu ar mêt d'hel lavared din, hag evel ma vleinen e kuz koustiañs pep hini, e ouien gwell evid den piou a dleed da choaz pe da bellaad diouz ar hargou olleg, ha va daouzeg abostol gwirion a zo bet atao dilennedi ar barrez. Setu aze, hepken, an nerz politik am-eus sevenet a-viskoaz, ha c'hoaz evid or peoh hag or zalvidigez. Ma n'em-eus ket, e gwirionez, prezeget a-eneb ar Republik, diouz ar hostez all, biskoaz ivez va genou ne deo en em zaostret dre veuleudiou c'hwezet ar mahomer²⁷⁸, evel m'o-deveus greet an darn-vuia euz an Eskeb, ha kalz euz va henvreudeur, hirio an deiz re harventuz²⁷⁹. Evel beleg, hag evel n'oa ket va rouantelez euz ar bed-mañ, e vennan an oll evel va breudeur, heb azaouez ebed evid o bro, o mennoziou politik, o reñk nag evid o feadra. N'ez eus dirag va daoulagad, evel dirag Doue, na paour na pinvidig, na braz na bihan ; hogen tud, da lavared eo, breudeur e kernez hag e esperañs, e tlean atao dezo frealzidigeziou, ha va minister a veleg katolik m'her goulennont ouzin. Va dleadou a veleg a zeraou hag a fiñvez eno. Hogen, e kalite a genvroad, e hellan en em brederia euz furn bleinadur va bro, hag an hini a dostay ar muia ouz hini va mestr divin, da lavared eo, an hini a anavezo ingalder ar gwiriou dirag al lezenn evel dirag Doue, hag an hini a warantiso minihiou ha frankiziou par d'an oll genvroiz, a vezo atao meulet ganen. Evel-se, ne gonzevan²⁸⁰ netra da enebiez, pe gentoh kasoni va henvreudeur, ouz Loeiz XVIII.

Kerkent goude drouziwez²⁸¹ Robespierre hag an euz, pa oe aotreet d'an dud onest eur momed a habaskter, heb gelloud koulskoude c'hoaz heul en diere²⁸² relijion o zadou koz, e strollis va daouzeg abostol hag o zrugarekais ez-wirion euz o zakrifis hag o harantez evidon, hag ivez euz ar servichou o-doa rentet d'o henvroiz, dre o foell hag o furnez, ouz o diwall diouz ar brezel sivil, an euzusa euz an oll walennou. Prometi a ris dezo o strola aliez em zi evid en em sklêrijenna entezom, hag avizoud²⁸³ euz on oll halloudou da ober mad ar barrez, o hedal ma vije aotreet din seveni gand frankiz va oberiou santel.

Em solitud forset²⁸⁴, en em rois klok, ha dindan zorn²⁸⁵, da ziorroadur bugale va farrez, o weled ne hellen e feson all ebed konsakri dezo va frederiou. En em glevet a reen evid kement-se gand ar mêt hag ar skolêr, a yoa gouestlet klok din, hag evel don, a yoa ivez kendrehet gand ar red da zeraoui da zeski dezo, da genta, lenn ha skriva e brezoneg. Ober a ris evid-ze eun A.B.C.²⁸⁶ brezoneg. Gouezet em-eus a-houdevez eo bet heuliet va egzempl gand kalz a veleien hag a vistri-skol. Penaoz e heller en eur hiz all deraoui kelennadurez ar Vretoned yaouank na gomzont nemed ar brezoneg? E gwirionez, ha kement-se a dlefe beza dre genteliou ar grammer²⁸⁷ galleg, oh heulia just an doare tamallet gand

²⁷⁸ ar mahomer : Napoléon.

²⁷⁹ re harventuz : re haro.

²⁸⁰ ne gonzevan : (galleg). N'on ket tamm ebed a-du gand.

²⁸¹ drouziwez : diskar.

²⁸² en diere : heb ere ebed.

²⁸³ avizoud : (galleg) : teurel ple.

²⁸⁴ solitud forset : (galleg) : pa oa red-groñs din-me chom va-unan -penn.

²⁸⁵ dindan zorn : (galleg) : heb na vefe gouezet gand den.

²⁸⁶ A.B.C. : al lizerenneg.

²⁸⁷ ar grammer : (galleg) : yezadur ar galleg.

Rollin²⁸⁸ hag heuliet gwechall er skoliou evid deski al latin d'ar yaouankiz ? Nann, heb mar ; rag red eo e ouezfent a ziaraog ouspenn ar ger²⁸⁹ hag an doare d'e implija en o yez o-unan, ar roll a aparchant ouz pep ger, ha penaoz e tleer e implijoud er frazennoù, evid o implijoud a-houdevez, hervez e reolenn e-unan er yez halleg. Hogen, euz ar yez kenta-ze, mar gellan lavared kement-se, piou en-deus-hi desket dezañ ? E vamm : rag gwreg ar paour, kerkoulz hag hini ar pinvidig, o komz ouz he hrouadur, a laka, gand ar memez aksant²⁹⁰, hag an alies a heb gouzoud dezi anioù an traou, verbou an oberiou, adjektivou ar haliteou, preposizionou ar raportjou²⁹¹, lez anioù²⁹² an dud, ha pep ger oh en em unani gand ar rat ez eo an arouez, an unvanieziou disheñvel-ze eo, a ra ar chadenn hag ereadur geriou al langaeh kenta, hag ar mestr skol ar gouzieka n'en-deus mui da zisklêria dezo nemed ar geriou teknikuz-se, evel ma teuom d'hen diskouez, ne hellont beza poellet mad nemed gand ar re a gomz dija eul langach, hag a oar petra a zinifi eur gomz. Evel-se 'ta boazet, n'o-defe mui da ober nemed trei, en o mennoziou bihan, arwesiou ar yez halleg, oh heñvellekaad pep kevrenn euz ar gomz hlan a-unan, hag o lakaad evez ouz pep reolenn anezo, ha dre-ze disheñvelidigez ijin an diou yez. En doare-ze, goude beza greet da genta o ratou bihan e brezoneg, e teskint êsoh mennad ha disklêria o mennoziou e galleg hervez reoliou ar yez-se. Rag, evel m'hel lavar mad meurbed an Abad Sicard, aroueziou eur yez ne roont ket mennoziou, ne reont nemed degas da gown ar re a-ziaraog, hag evel-se, o galv gand rezon "aroueziou a zegas koun".

Deskadurez eur plouezad a Vreiz-izel, memez pinvidig, evel m'her gouzoh, a zo dister meurbed, hirra a oar eo lenn Buhez ar Zent pe eul levr all bennag azevosion. Nebeud a entent ar galleg : mar bez eur re bennag hag her gomz, e vez en eun doare mezuz hag heb goud petra lavaront. Evel-se, kerkent ha ma oe aotreet din seveni va oll oberiou santel, e reizis va-unan deskadurez bugale va farrez. Ar preder-ze n'eo ket a zindan den²⁹³, ha dre an hent-se memez eo, e ranker deraoui pa ve c'hoant da renta tud helluz, kristenien ha gwir genvroiz ; rag diouz ar gammed kenta-se e tepant o eürusted pe o dizeur. Hogen, dre gelennadurez ne ententan ket an deskadurez faoz-se na ra nemed grobisted, pe tud hanter houezieg, mil gwech gwasoh d'an dud eged an diouziegezh heh-unan : entend a ran an anaoudegezh hag ar garantez euz an dleadou an-unan. Lezel a ris gand ar skolêr, evel a-ziaraog, ar preder kenta euz ar skol vrezoneg, en hini e tesked d'ar vugale lenn, skriva, ar chifr, o fedennou hag o hatekiz. Arouezi a ree kement hini a ziskoueze ar muia a zanvez natural, pe ar re dre o gwevnded hag o aket a ree ar muia en a-raog, heb kemm ebed etre ar paour pe ar pinvidig. En amzer Fask o ardamezen va-unan, hag e stollen en iliz an deiz-se va daouzeg abostol. Eno, goude o beza ardamezet dirag o herent, eh anven va-unan ar re am-beze anavezet evid ar re ouzieka, hag ar re a zisklêrien kemered dindan va bleinadur va-unan. Red oa gweled neuze o joa hag hini o herent ! Hogen evid mired na-zeuje hini da goll kourach, eh alien pep hini da genderhel hag o meulen dre an esper da veza dilennet ar bloaz war-lerh.

²⁸⁸ Rollin : 1661-1741 : kelenner, e-noa savet leoriou diwar-benn an doareou kelenn.

²⁸⁹ ar ger : ar geriou, ar geriadur

²⁹⁰ aksant : (galleg) : doare.

²⁹¹ preposizionou ar raportjou : (galleg penn-da-benn ereadurez an oberour !)S

²⁹² lez anioù : ano-famill (?)

²⁹³ a zindan den : eun afer dister.

Va skol, evid lavared gwir, ne oa nemed eur skol a eil deskadurez kenta²⁹⁴, a yoa arvestet gand an dud vad-se evel eur skol vraz, ha va skolêrien evel ar vugale choazet²⁹⁵ euz ar barrez ; ha, koulskoude, ne roen dezo evid oll deskadurez nemed ar galleg heñvellekaet ouz ar brezoneg, hogen en eun doare da zeski an diou yez a-gevred ; ar jed ha lakaad dre skrid eun aktou partikular bennag. Deski a reen e gwirionez ar han plên, ha lenn mad al latin d'ar re a gaven ar speredeka evid ar han, hag evid beza kurust. Rei a reen dezo ivez kenteliou a hounidegez²⁹⁶ hag evid unani ar skwer d'ar reolenn, e reen anezo da genta paotred-liorz ha diwallerien va magereziou. En doare-ze e teuent c'hoantekoh da zeski ha da heuill va aliou. Hag a-houdevez, pa on-eus mennet a-bropoz²⁹⁷, va daouzeg abostol ha me, degas eur hemmadurez²⁹⁸ bennag e gounidegez ar vro, on-deveus kavet nebeutoh a harzou a-berz or parrezianed, kement o-doa dija profitet euz va henteliou, ha va skolêrien tennet kemend a brofit !

Kalz a lanneier hag a zouar vak a yoa er barrez, ha rag-se kalz a beorien. Dougen a ris ar mêr²⁹⁹ da ober o difraosta gand an dud didalvez ha dilabour, o teraoui eur bloaz dre eun dachenn, ar bloavez all dre eun all, en heveleb doare ma ne chomas tamm douar dihounid da fin ar gont. Prometi a ris d'e skoazia dre va hred³⁰⁰ ha va oll halloud, hag evid dont gwelloc'h a-benn euz va dezo madoberuz, en em rentjom, me hag eñ, hag eun darn euz ar guzulierien, ar re binvidika euz ar barrez, adjudikatourien³⁰¹ a galz euz an tachenou douar-ze, en eur alia ar beorien dilabour hag en etad da labourad ne rojem mui an aluzenn ma ne dajent da labourad. Lakaad a rejom evid bleina al labouriou, labourerien reuzeudig, anavezet dre o ijin ha dezo ne vanke nemed arhant ha douar a-walh evid mesur o famillou. Or mereuriou bihan a greskas a nebeud da nebeud, ha ganto êzañs³⁰² ha leve ar barrez, en hini, en diwez, ne gaver mui tamm douar vak da zifraosta. Evid peurdiwrienna fals mennoziou ar bloueziz hag o hemered dre o andred santuz³⁰³, or-boa feurmet diganto, a briz ker, hervez o mennoz da genta, o lanneier hag o gwarennou doureg dilezet hag a lakjom souden da brodui, ken, oh ober anezo prajou natural pe aruz³⁰⁴, hervez an natur euz an douar. En doare, ar vro a gemmas he dremm en nebeud amzer, hag ar verourien o-doa subfeurmet³⁰⁵ deom gand hast o douar vên e-pad ma padje o liziri, o-devoe keuz goude da veza chomet heb heuill or skwer, hag ar re binvidika anezo ne hoantajont mui subafeurmi deom hag a reas o oll halloud evid bale war or roudou. Dre an ijin-ze on-deus kemmet hag ar hounidegez hag ar gwel euz ar vro, rag kemeret on-deus ivez ar preder da blanta, hag hirio

²⁹⁴ eur skol a eil deskadurez kenta : eur skol derez kenta uhelloc'h.

²⁹⁵ Choazet : ar skolêrien hag ar vugale e vefe sellet outo evel ar re wella euz ar barrez.

²⁹⁶ a hounidegez : a labour-douar.

²⁹⁷ pa on-eus mennet a-bropoz : pa on-eus soñjet e oa mad an traou.

²⁹⁸ degas eur hemmadurez : degas kemm.

²⁹⁹ dougen a ris ar mêr : goulenn a ris groñs digand ar mêr.

³⁰⁰ va hred : (galleg). An traou mad a zoñje an dud diwar va fenn.

³⁰¹ adjudikatourien : (galleg) : ar re a ginnig prena.

³⁰² êzañs : (galleg) : en o êz.

³⁰³ o andred santuz : (galleg) : ar pez a oa a-bouez evito.

³⁰⁴ aruz : ger savet gand an oberour a-ziwar "aruz". Parkou na oant ket prajou, bet lakaet da veza prajou.

³⁰⁵ subfeurmet : ger savet diwar aal latin "sub" (dindan) ha "feurmi".

ne gavfed ket eur hogn hepken er barrez, pegen difrouezuz bennag e ve, na ve labourer pe greet planteiz ennañ³⁰⁶, kerkoulz hag on heñchou, plasennou ha kleuziou. Ar grouidigez nevez-se on-deveus greet on-unan, ha pep hini o veuli e labour, a zo douget evid ar vro, en hini eo ganet, hag an hini en-deus kaerreet e-unan.

Ne lakaem ket eno hepken or prederiou tener evid or parrezioniz. Kerkent ha ma oe anavezet e Frañs ar vaksin³⁰⁷, pe an doare da drehi ar vreh, e oen dioustu souezet gand ar madober-ze euz ar Brovidañs, goude eur brezel kriz ha dismantruz, a zeue da rei moyennou da repari ar hollou-ze ha da gaerraad gouenn an den. Dioustu 'ta, en em rentis en dosta kêr evid komz gand eun den euz an etad ha kemered vaksin. Skoazia a reas va mennoziou gand eun oaz³⁰⁸ meuleuduz, ha rei a reas din vaksinou a-walh evid vaksina oll vugale va farrez. Deraoui a ris da genta dre ar re baourra, ne gredjont ket dinah din gand aon da goll va hras vad. Va êsaou kenta o veza bet dre eurvad kurunet gand eun isu³⁰⁹ klok, en em hardisajod nebeud-ha-nebeud, ha prest goude ne gavjed ket eur hrouadur hepken er barrez a gement ne veze vaksinet. Hag hirio an deiz, p'o frezanter din da vadezi, e houlenner ouzin er memez amzer, pe zeiz e vezint degaset evid ar vaksin.

Allaz, va mignon, a lavaras-eñ din amañ, en eur gregi em dorn, hag en eur e waska gand teneridigez en e hini : me a garfe anaoud ivez eur remed³¹⁰ ouz ho poaniou hag ho tizeuriou, hogen n'ez eus hini ouz eur galon vantret nemed kalon eur mignon, an amzer, ar skwer hag ar resignasion³¹¹. N'em-eus 'ta da ginnig deoh ouz displealded an dud nemed hini va mestr divin, hini Sokratez hag hini or roue merzer-hont, viktim³¹² eveldeh euz an dua falsentez euz an erez politik ; euz ar roue-ze an onesta hag ar vertuzusa a oe gwelet war an tron. Ha koulskoude, me her goulenn ouzoh hoh-unan, petra eo bet priz e vertuz, e garantez hag e deneridigez ? Tamallet e oe e faoz, douret³¹³ e oe a gasoni hag a gunujennou, ha goude hel lakejont d'ar maro war eur chafod, evel eur hrimal vil, ha gantañ e famill oll. A ! goude oll, pehini oa e dorfed ? Kaoud eur vevidigez³¹⁴ aketuz evitañ e-unan, eur galon vad, ha c'hoantaad eurusted e bobl ? Hogen er memez amzer da veza marteze re stag ouz enoriou e gurunenn ; da veza gwan hag arvaruz en e bolitik, da zerhel da relijion e dadou, ha da gredi marteze eun nebeud re ne zalhe e gurunenn nemed digand Doue. Hogen, heb komz euz e zeskadurez, euz e wall gredennou hag euz eur gerz a eiz-kant vloaz³¹⁵, her goulenn a ran ouzoh adarre, ha torfedou eo ar re-ze ha ne heller dihaoui nemed war ar chafod, goloet a vez hag a zispleded³¹⁶ ? Evidon-me, beb gwech ma vennan en e zrouzivez dizellidet, en e hegaraded hag e rezignasion êleg, hag en e zistaol

³⁰⁶ greet planteiz ennañ : lakaet plant ennañ.

³⁰⁷ vaksin : (galleg). Breh.

³⁰⁸ oaz : iskiz. Gand gred.

³⁰⁹ isu : (galleg). Deuet eo a-benn penn-da-benn.

³¹⁰ eur remed : (galleg). Eun doare mad da ober war ho tro.

³¹¹ ar resignasion : (galleg). Gouzañvidigez.

³¹² viktim : (galleg). Droughtizet.

³¹³ douret : ober a ra gand eilster ar ger galleg "abreuver". Kana pouill.

³¹⁴ eur vevidigez : eun doare beva.

³¹⁵ eur gerz a eiz-kant vloaz : abaoe eiz-kant vloaz e oa roueed e Frañs.

³¹⁶ a zispleded : displeded : dismegañs.

euz ar gwallou³¹⁷, ne hellan, en despet d'ar mousc'hoarz euz an diskredoni, mired na heñvelegavan³¹⁸ e varo ouz hini an den gwirion, hag hini va Zalver divin, an hini, heb mar, hen iñspire³¹⁹, hen skoazie er momed kriz-se, ha peurgetket d'an ampoent pa lavaras dezañ dre henou e govezour : mab bihan Sant Loeiz, en em blegit ha pignit en neñv ! Ger kaer, a yelo evid skwer beteg d'ar re bella war on lerh.

Ar Brezoneg

An Dremeniad. - Hervez ar pezh hoh-eus dija lavaret deom hag ho koun euz a Gêrebel e-seblant, daoust da ziwouziegez dall an darn-vuia ar veleien hirio, e oa gwechall er hanton-mañ beleien deol ha gouzieg a skrive êz e brezoneg. Joauz braz e vefen da anaoud ho mennoz diwar-benn ar yez koz-se, am-eus klevet aliez lavared beza ar brasa harz a-eneb kelennadurez tud ar vro-mañ.

An hini dianav. - Eur fazi eo, hag eur fasi dizeur eo, skuillet heb reiz a-eneb ar broviñs-mañ. Ar brezoneg, pell diouz beza eun harz d'an deskadurez, a zo, en eneb, eur yez ouzieg hag an alhwez euz an oll re all. N'eus ket eur ger brezoneg na zegas koun euz eun degouez brudet, eun darvoud istorik pe eul lesano³²⁰ a-bouez e vezer joauz-braz d'anaoud : en eur ger, ar yez euz ar re barlantusa³²¹ euz ar bed eo, ha gand rezon eo, ez eur lavaret e oa eun vedalenn brisiuz a zisklêrie pep tra, hag a zo kuzuliet atao gand ar ouziien gand eur blijadur nevez.

E Breiz koz, er yez-mañ eo e oe skrivet, er c'hwehved kantved, ar romantou brudet, "Marherien an daol ront", "Tristan al Leonad", "Lanselot al Lagenn"³²², "Brut", "Cheron ar Seveneg", "Meliaduz", "Amadiz a C'halia", "Merlin ha Jozef Arimatia, euz ar Zant Graal ; hag ar mojennou a Verlin : "Ar Mul digabestr", "Ar Marheg e Gleze", "Ar vantell gwall daillet", "Traonien an doused displeal", al "Lae"³²³ a Lanval" hag hini "Hrallon", etc, etc. An oll re-ze a zegas koun euz an dud hag an oberiou euz an Arvor, ha re ar Varzed o redeg ar vro a yee da zanevella a gastell da gastell evid divuzi or marheien hadal hag o douzig koant.

Ma ne hell ket hirio ar brezoneg en em veuli da brodui heveleb oberiou, da vihanna ez eus en e gerz c'hoaz hiniennou skiantel hag ebatuz. Ha piou evid gwir n'en-deus ket klevet komz a "Vikeal Morin" al Lae, ar beuroberenn-ze a stil hag a laouenidigez. Piou n'en-deveus ket santet an oll vreou³²⁴ euz ar werz vrezoneg-mañ, e genou ar hure : "Te a yoa drol, Morin, koulskoude !"

Piou ne anavez ket "Meulidigez kegin ar Bail", an ebat skañv-se e-giz "Vert-Vert"³²⁵? "Kanouenn ar Marechal paour", bet savet gand Baol Testard, kanouenn hadal ha rentet gand muih c'hoaz a spered e brezoneg ? etc.

³¹⁷ en e zistaol euz ar gwallou : e haelder.

³¹⁸ heñvelegavan : ger savet gand an oberour : lakaad a ran heñvel.

³¹⁹ Iñspire : hen mage.

³²⁰ lesano : eur ger (?)

³²¹ ar re barlantusa : ar re gomzuz (?)

³²² al Lagenn : e gwirionez "Lancelot al Lenn".

³²³ Lae : Lik er skrid-orin. Eur barzoneg.

³²⁴ an oll vreou : "bre : kemmeska a ra daou her galleg "charme" (bre, magie) ha "charme, plijuz".

³²⁵ Vert-Vert : pe "Les voyages du perroquet de la Visitation de Nevers" bet skrivet e 1734 gand Jean-Baptiste Gresset. (Tu a zo da lenn anezañ e "Anthologie de la poésie française, tome II, la Pléaide".

An Dremeniad. Mad evid ar yez heh-unan ! ha setu aze heb mar, titrou en he zu ; hogen an deskadurez hag hi a zo dre gement-se skinusoh³²⁶ ?

An Den yaouank. Me a gred, me, he-deveus greet kalz a enraog³²⁷ abaoe ar Revolution, ha ne deo ket gwir, aotrou ?

An hini dianav. - En eneb, den yaouank ; ar Revolution he-deveus daleet kalz, da vihanna er hanton-mañ, ar sklêrijennou a yee e skolach Kastell-Paol, bleniet gand e Eskob gouizieg, da skina³²⁸ er vro. Evid gwir, petra oa, e-pad ar Revolution, an darn-vuia euz ar vistri douet³²⁹ euz ar skoliou prim pe elfennuz³³⁰ ? Diouizeien divez³³¹, mezvierien, tud diskiantet a doue gwell-ou-z-gwell. E gwirionez, a-veh e oa reizet a-nevez an urz e Frañs m'ah hasted da hervel adarre ar vistri goz. Hogen, e houlenn a ran diganeoh, petra a zesker bremañ er skoliou d'ar Vreiz-Izeliz ? Lenn latin ha galleg el levriou, na ententont nag an eil nag egile. Mar deu eur re bennag euz ar skolaerien gouiziekoh eged ar re all, da gelenn³³² du-mañ-du-hont eur gerig bennag a halleg, ez eo evid lavared diwar-nij hag en despet ar bre³³³ a-zeu naturallamant euz ijin an diou yez na anavezer ket an-unan, ha ne haller dre ze disklêria dezo. Ankounac'haad a reer just penaoz ar vugale boazet da gomz ha da venna³³⁴ e brezoneg ne hellont ket deski mad geriou diaveziad³³⁵, anez staga outo skeudennou, ha penaoz rag se, eo red deraoui dre o disklêria dezo en o yez-vamm. Alese 'ta ar red eo kaoud da genta eur skol brim brezoneg pe elfennuz³³⁶ e pep parrez evid deski lenn ha skriva er yez-se ; ha goude, eur skol hanter vrezoneg ha galleg e pep kanton, evid deski ar yez diweza-mañ, ar jed hag ar rouden pe an tresadur³³⁷. Er fesonze hepken e halfed skina goud³³⁸ an deskadurez e-touez ar Vreiz-Izeliz, mar kemer evez peurgetket da drei e brezoneg al levriou ar re wella evid he skina dre ar vro. Evel oberiou mad diwar-benn ar honidegez³³⁹, an tiegeah³⁴⁰ hag ar micherou all, ha souden pep tiegez en-defe, hervez e ijin hag e etad, e levriouigou dorn evel m'o-deveus "Buhez ar Zent", o hantikou hag an euriou brezoneg.

Ar Relijion

An Dremeniad. - Pa hoh-eus komzet din euz ar Relijion, plijet ganeoh, me hoh

³²⁶ skinusoh : savet war "skin", "ha muioh a zeskadurez a vefe ?"

³²⁷ enraog : savet war "en-a-raog" : "eet eo war-raog".

³²⁸ skina : evel "skinusoh".

³²⁹ ar vistri douet : ar veleien a oa a-du gand "Constitution civile du clergé, a veze greet "beleien douet" anezo.

³³⁰ ar skoliou prim pe elfennuz : ar skoliou kenta derez.

³³¹ Diouizeien divez : tud na ouient netra, ha n'o-doa ket mez evid se.

³³² da gelenn : ober a ra an oberour gand "da zeski", diwar ar galleg.

³³³ ar bre : gweled an notenn 5.

³³⁴ da venna : da zoñjal.

³³⁵ diaveziad : geriou estren.

³³⁶ eur skol brim brezoneg pe elfennuz : ar skoliou kenta derez.

³³⁷ ar jed hag ar rouden pe an tresadur : jedi ha tresa.

³³⁸ skina goud : rei c'hoant.

³³⁹ ar honidegez : al labour-douar.

³⁴⁰ an tiegeah: al labouriou war-dro an ti.

erbed, lavared din ho mennoz diwar-benn re relijiuz tud ar vro-mañ, hag-eñ ez eo gwir ez int superstisiuz ha ma lavarar ?

An hini dianav. - A beb amzer ar Relijion a vleinas an den er hontre-mañ gand muioh a nerz c'hoaz eged war an dilerh euz an douar, ha ne oa netra kevatal d'e zevosion ha d'e zuperstision a-raog ar Revolution. Ar veleien a yoa, evid kazi lavared, kehelet evel doueou, hag e pad o heskin n'en-deuz gonideg er vro-mañ n'en-divije greet deg leo a youl vad en noz ha war-droad, hag en amzer euzuz, evid mond da gaoud ar pezh a halve eur beleg mad, evid kaoud e vennoz, evid e divenn e-unan e taill euz e vuhez memez. Ar veleien-ze a oa kuzet e puñsou, e keoioù ar reier, en touinellou³⁴¹ distro, enkrezet, harluet, kantreerien, hogen joauz braz euz o galloud hag euz ar respet a iñspirent. Eüruz 'oant evel o diskibled leal, dre ar mennoz euz ar verzerien, (a gemme) bahiou e paleziou, ar rusta bevañs en ambrozi pe en dra wella, ha glaou sant Laorañs e gweleou roz ha lila³⁴² ! Dall eo red beza evid naha o galloud. Ha pebez joa n'o-deus ket diskouezet ar Vreiz-Izeliz d'an distro euz o fastored keiz ! Adkaoud a reent o levenez, o skoazell, o harp ; o doan en em ziforhas, o dremmwel a zeuas laouen adarre, ha santoud a rejont o nerz oh adhenel. Ha, red mad eo e anaoud, kalz anezo a zelleze eun heveleb karantez.

Hogen, abaoe ar misionnou an traou a zo, siwaz, chañjet meurbed ! deut int adarre doaniuz, arvareg, ha lezireg ; ha dre ne hellont mui en em ebata d'ar zul na d'ar goueliou, kalz anezo a zo en em roet, en eun doare spontuz, da eva, da hoari ha d'ar merhed. Pe, e livirin-me d'ar veleien yaouank garo, rentit dezo o dañsou, o diduelle ker brao-ze, pe roit dezo abegou all onest d'en em zizkolpa, da blijoud, d'en em aoza ha da zisplega an nerz ha gwerder³⁴³ an den ; kement-se a zo ken red d'e gorr ha d'e yehed. Goude an ofisou, ar prederiou, ar pedennou a hell leunia, er sulioù, oll amzer eun den deol, hogen nann re eur ploueziad implijet ar rest euz ar bloaz d'al labouriou, ar re rusta hag ar re boaniusa.

Ar Pardonioù

An Dremeniad. - Karoud a rit ar pardonioù 'ta ?

An hini dianav. Nann, en-doare m'hen vennit, marteze ; hogen karoud a ran gweloud ar yaouankiz en em ebata onestamant dirag daoulagad an dud hag o herent, ha kredi a ran ez eo an dañsou war ar mêz an diduamant onest hepken mad da habaskaad ha sevennaad an dud diwar ar mêz, ha da reñka an dimeziou, pazeogwir o henta dese³⁴⁴ eo da zisklêria dre jestrou ha kefluskou kadañset, ar haranteziou hag ar c'hoantou a enaou hag a reiz er memez amzer kalon an den.

Ar goueliou hag ar pardonioù o veza hirio rentet d'eun niver deread ha kaset d'ar zul war-lerh, o-deveusar veleien rezon da redia ma vent sevenet gand devosion, oh asista gand devosion, oh asista gand devosion e ofisou an deiz-se ; hogen eur wech m'o-deveus sevenet an dleadou-ze, e c'hoantafen, en interest ar vevidigez vad, evel en hini ar Relijion heh-unan, m'o lezfeh d'en em zivuz a hag en em glask evel gwechall.

³⁴¹ touinellou : ? ; "kêriadennou" hervez troidigez Ifig ar Berr.

³⁴² lila : galleg. Lireu.

³⁴³ gwerder : nerz.

³⁴⁴ dese : pal.

Hogen, a vezo lavaret, e gaou³⁴⁵ a hallfe beza troet ! hag a betra ne haouier ket ? Goude oll, ra lavaro ar veleien o-unan an eur hag al leh e peleh e hellint ebata, ha ra fiziint neuze e furnez ar mammou. Kement-se o-deus greet o-unan³⁴⁶, ha ne houzañvont netra a-eneb enor ha glanded o merhed ; hogen, gouzoud a ouzont ivez penaoz ne vezer ket atao mestr euz e garantez ha penaoz marteze an hini a garor eo an hini a venner³⁴⁷ an neubeuta ennañ : ken gwir eo lavared penaoz e vez skrivet an dimeziou en Neñv.

Eun dra c'hoaz dizentoh ouz Doue hag a-eneb an dereadigez, eo an doare rust gand ma antre hag e sortia ar Ploueziz euz an ilizou. Lavaroud a reer e vent skolidi o striva entrezo : pehini a zortio ar henta. O dalhou³⁴⁸, o boaziou gouez hag o amzereadeged en ilizou a houlenn ivez beza rebechet hag harzet. Hogen n'eo ket kement-se prezeg pemdezieg personed Breiz-Izel, hag ar visionerien euz an amzer brezant o-deveus mennoziou all, e feiz.

An den yaouank. Da zevel a-nevez an aoter hag an tron, 'michañs. Koulskoude em-eus klevet ivez komz kalz euz o zermonou brezoneg brudet braz, e vijen bet kuriuz braz da gleved anezo ; hogen, evel ne ententan ket an yez-se, ne hellan ket kontanti va debron.

An hini dianav. - Galloud a ran eüruzamant ho pasta³⁴⁹ diwar-benn kement-se ; rag oh en em gaoud er hastel-mañ en amzer ar misionou diweza e Gwinevez, e leh ne oe brud nemed euz ar sermoniou a lakae da grenna kement e hallje sebeza anezo³⁵⁰, em-boe an debron da wiria drezon va-unan an oberiou kaer-ze. Hogen, mennit³⁵¹ euz va souez hag euz va euz, goude beza klevet an anaoueu red a-eneb direiz spered nevez ar hantved, a-eneb al liberaled hag ar republikaned, o weloud aznevezi³⁵², an oll d'an oll, ar memez arvestou, ar memez farsou am boa gwelet aliez em yaouankiz, e parrezioù gouez e goueled Breiz-Izel. Kement-se a oa, evel el lehiou distro-ze, divizioù etre daou benn maro ; gourdrouzou spontuz, kanaouenou kañvaouuz, skeud an ifern en e oll euzioù, ar gounnar hag ar mantr, an tan peurbaduz, naered o krignad ar galon, o tichafranta an elvou³⁵³ ; touseged revet³⁵⁴ oh arzavi war askre an dud villiget ; kaoteriou leun a zour bervet e tiskenned anezo e-barz nebeud ha nebeud, hag e tenned anezo diouto evid o zouba enno adarre ; taolennou keflusk, an Ankou, bourdou hag an oll drubardereziou all euz an amzer goz, renevezet heb mez en 19^{ved} kantved e prezañs tud gouizieg, hag o produi en despet d'o mousc'hoarz goapauz war spered ar oll re all, efejou diskreduz ma n'am-divije o arvestet va-unan. En em ziframa a reed ar peultrin ; leuskel a reed yuderezou spontuz ;

³⁴⁵ e gaou: dond da veza fall. Ne haouier ket : n'eus ket gaou gand...

³⁴⁶ o-unan : ar mammou.

³⁴⁷ a venner : a zoñjer.

³⁴⁸ dalhou : penaoz en em zalhont, e vezont.

³⁴⁹ pasta : marteze "ho paska", evel ma vez greet evid al laboused. Rei da houzoud deoh.

³⁵⁰ kement e hallje sebeza anezo : n'eo ket sklêr ar frazenn. marteze e vank tra-pe-dra.

³⁵¹ mennit : soñjit.

³⁵² aznevezi : az-nevez-i : lakaad a-nevez.

³⁵³ elvou : iskiz . Sur a-walh "an izili".

³⁵⁴ revet : skornet.

sortial a reed en-groez³⁵⁵ er-mêz euz an iliz en eur grial : « daonet on, hag en eur houlen truez an aotrou, ha gwraez strafuillet a zo darbet dezo diforha eno. E-pad an arvestou erezuz³⁵⁶-se ha dellezuz euz a farsou ar foar, ar beleg diouz uhel e gador a drionoñ³⁵⁷ gand balhder, hag en em ambride³⁵⁸ gloriuz euz an ober burzuduz euz e brezegennou kaer, hervezañ. Skandalizet gand eun heveleb profanadigez eus a eur garg ken santel, koun a-zeuas din euz Kerebel, unan deol, ar person diweza euz ar barrez-mañ, hag e kredis, o partaji va fae, e glevet apostrofi pe komz er geriou mañ d'e suksesored didalvez pe ar re ea oa deuet da houde : « Ha me ivez, a grias outo en e anken, ha me ivez ! am-eus a-wechou savet va mouez dihalloud beteg bolziou an iliz-mañ, hogen, se a oa, hervez va Doue, en eur rei d'an dud fidel Jozef evid skwer, ha Job d'ar re reuzeudig, hag en eur disrei an dañvad dianket dre egzempl ar mab prodig.

Ar hloer

An Dremeniad. An dud a iliz a yoa 'ta pinvidig ha niveruz braz e Breiz a-raog ar Revolution ?

An hini dianav. - Niveri a reed enni 97 parrez-kêr ; 1278 parrez a-ziwar ar mêz ; 253 parrez-trev ; en oll 1628 presbital, 409 hepken e dalh ar Roue ; ar re all o veza en dalh an Eskibien, ar chapitrou, an abatiou, an aotrounez, ha memez e dalh ar vourhisien.

Bez' e oa ouspenn : 34 abati wased ; 6 a verhed ; 101 kouent gwased ha 100 kouent a leanezetd heb jedi ouspen eun niver braz a chapelioù pinvidig, ha priolou na gontribuent³⁵⁹ ket nebeud da baourraad ha da naonia ar vro.

Ar peñseou

An Dremeniad. - Disklêriit deom, aotrou, mar plij ganeoh, an derou euz gwir ar peñse, ha livirit deom hag-eñ ez eo gwir, hervez an artikl 45, titr 9, levr 14^{ved} euz an ordonañs vor euz ar bloavez 1681, penaoz an arvoriz euz an aochou-mañ a enaoue en noz taniou faziuz war an tevennou evid tenna dezo ha lakaad da goll al listri ?

An Hini dianav. - Kement-se, siwaz, ne deo nemed re wir. Ar gwir-ze, etabliset da genta gand Konan Meriadeg e-unan en interest euz e wizen hentadurien³⁶⁰ ha merdeidi, a oe roet en argoulou gand Hoel 2 d'e verh Alienor en eur he dimezi da heritour ar hont a Leon, priñs eveltañ euz ar ouenn Konan ar Vraz, ar roue brezeleger-ze ha lezenour, an hini en-doa etabliset war e arvorioù barnerien pe tud wirion evid evesaad ar reiz mad ha surentez ar verdeadurez. Hogen ar reiz mad-se a gouezas souden en dizurz hag en eul lezenn a ribleriez, abalamour ar re-mañ a houlenne gwir o breou, hag ar re all gwirioù a zaovetach. Eskeb Leon o-unan a strivas pell amzer ar gwir-ze ouz ar Beskont en despét d'eur hoñsil strollet en Naoned evid kement-se, er bloavez 1127, hag en-doa

³⁵⁵ en-groez : a-vern.

³⁵⁶ erezuz : heuguz.

³⁵⁷ drionoñ : galleg, a zo treh, laouen-kenñ.

³⁵⁸ ambride : a vrage.

³⁵⁹ gontribuent : galleg. a lakae da baourraad...

³⁶⁰ hentadurien : ar re a ya war an hentou, da werza traou (?)

embannet poan an anaoue pe an eskumunugen a-eneb ar re a-zeuje d'en em berhenta euz ar madou peñseet. Ar gwir-ze, deut en diwez adarre gwir ar roue hag hini an Amirotez, a zo bet reizet dre an ordonañs vor hoh-eus komzet anezi. Hogen an dud euz an aochou-mañ, savet ha dalhet a-ratoz en o diouziegez dall, ne guitaont ket evel-se ar feroni euz o boaziou koz.

An Dremeniad. - Hogen, aotrou, ha ne gredit-c'hwi, diskouez eun nerz a-walh ha stabil evel ma ve hini eur gward-peñse, dre skwer, e ve a-walh pe ne ve ket evid distruja, en olld'an oll al laeroñsi hag al lazerez, da vihanna lakaad eur poell³⁶¹ dezo.

An Hini dianav. - Ya, sklêriet dre ar skwer vad a zo bet roet deom dre ar brezañs eur Piked kreñv a gavaleri e Ploueskad e-pad eur goañv reuzeudig gand e beñseou, on-deus mennet penaoz en amzer a beoh, dioueridigez ar gward aochou e hellfe beza reizet er hiz mañ.

An oll arvor a ve rannet en distrikou pe gantonioù arvoreg : evel-se, dre skwer, an oll aod a welit adaleg Kastell-Paol a Leon beteg Plouneour-Trêz a vefe rannet e daou ganton : hini Ploueskad a-zeraoufe adaleg peneti St Goulhen, hag e vefe e-barz aochou Treflez, Gwinevez, Ploueskad ha Kleder ; hini Kastell a vefe e-brz aochou Sibiril, Plougoulm, Roskov ha Kastell-Paol, etc. Furmi a reed e pep pennleh euz ar hanton aod eur goumpagnunez gwarded peñse, pemp kavalier warn-ugent hag hanter kant soudard war-droad e pep hini, dilennet e touez an arvoriz ar re vuia en o êz hag ar re wella brudet. Kement hini zo dekoret hag an oll zoudarded koz, brud mad dezo, a vefe dre wir eul lodenn anezi. Ar goumpagnunez skweriuz-se a ve dindan gourhemenn mêr pennleh ar hanton arvoreg, hag hemañ, pa vefe peñse, en-defe ar gwir, diwar houlennerz al lezenn a-berz an eveziad arvoreg pe euz e gannad brezant war al lehiou, da embann al lezenn brezeliuz³⁶² ha da gemenn bounta an nerz dre an nerz : paouez a rafe raktal d'e hourhemenn. An oll vêred euz ar barrezioù arvoreg a ve, evid kement-se, dindan e hourhemennou, ha red dezo e heulia, e skoazia p'o goulennfe dindan boan dizentidigez a-grenn ouz al lezenn. Diouz e gostez e respontje dindan boan a varo euz an urzioù en-divije roet, hag euz an degouezioù³⁶³, pa en-defe nahet aotrea goulenn³⁶⁴ an ofiserien karget euz reiz ar peñse.³⁶⁵

El lehiou ne vefe kannad arvoreg ebed, ar barner a beoh euz ar penn-leh euz ar hanton arvoreg, a hourhemenfe en e ezvezañs beteg e zonedigez.

Pep kompagnunez a beñse he-defe eur banniel seiz-pers gand eur goulm arhant e-kreiz, o telher eur bod olivez en he beg, hag evid ger-stur ar homzou frealzuz mañ : Douar herberhiad !

An oll dud a zo breudeur evel bugale eur memez doue ; bez e int c'hoaz en titrou all ; e-giz tud reuzeudig ha kristenien, hag or relijion a hourhemenn deom skoasell or breudeur en o dizeur, hag ober d'ar re all ar pez a garfem a ve greet deom on-unan en eun heveleb degouez.

D'ar gouelioù ha lidou braz, gward ar peñseou en-defe ar post a enor ; furnisa a rafe gward ar Roue hag ar briñsed pa zeufent da vizita an arvorioù.

³⁶¹ eur poell paouez

³⁶² al lezenn brezeliuz : al lezenn-arme

³⁶³ an degouezioù : an traou a hellfe degouzoud da heul.

³⁶⁴ aotrea goulenn : respont d'ar goulennbet greet gand an ofiserien-ze.

³⁶⁵ reiz ar peñse : ar pez a zo da veza greet pa'z eus eur peñse bennag.

Pa zarvezfe eur peñse en deiz, an tour pe ar hlohed tosta d'al leh ma vefe degouezet, a lakafe eur pavillon gwenn, pe eul letern ma c'hoarvezfe en noz.

Ar mêt a bep penn-leh euz a ganton arvoreg, en-defe eun telegraf-mor³⁶⁶ olleg pe a bep bro, evid en em barlant gand al listri peñseet, pe e-taill da veza. Ma c'hoarvezfe ar peñse e-kichenn eur semafor, ar hederien a rofe dezañ an oll goulennou ha lavarou greet dezañ gand ar mêt pe ar barner a beoh en ezvezañs an eveziad arvoreg.

An Dremeniad. - Aroui a ran ho tezennou : degas a ra din koun euz ar ged koz mor, eo deut a-houdevez anezñ ar gward aod hag e hall suplei anezo en amzer a beoh, evel m'hel livirit mad, hogen preferi a rafen eur gward nasional arvoreg d'ho kward peñse. Deuz or bro e teu.

An Hini dianav. - Kredi a ran eveldoh ; hogen ar ger touelluz-se a zon fall da ziskouarn ar hallouderien euz an amzer-vremañ, e-leh va hini-me, en eneb, o kaoud eun doare relijion, o meul hag a ra plijadur dezo.

³⁶⁶ eun telegraf-mor : semafor.